SZKOŁA DOKSZTAŁCAJĄCA ZAWODOWA
ROK V — WARSZAWA — 1937/8 **NR 6—9**

Przed IV Zjazdem

W dniu 12.VI.38 r. odbędzie się w Warszawie Walny Zjazd Sekcji Szkolnictwa Dokształcającego Z. N. P.

Warto chociaż pokrótce zastanowić się nad dotychczasową rolą i działalnością tej Sekcji, która powstała w 1933 r.

Jako naczelne zadanie postawiła sobie Sekcja: akcję o właściwe rozwiązanie w Polsce problemu dokształcania ogólnego i zawodowego młodzieży w wieku od 14 do 18 r. życia oraz o właściwą pozycję prawno-służbową i uposażeniową nauczyciela tej szkoły.

Na pierwszych Zjazdach w 1933 i 1934 r. uchwalono rozwinąć akcję na wszystkich możliwych terenach za spowodowaniem wydania ustawy zapewniającej podstawy finansowe szkolnictwa dokształcającego, statutu normującego stronę organizacyjną szkoły dokształcającej, programów dla szkół dokształcających zawodowych (szczególnie dla szkół dokształcających w małych miejscowościach tzn. ogólnozawodowych), podręczników lub czasopism dla młodzieży w szkołach dokształcających zawodowych oraz unormowanie prawno-służbowej i uposażeniowej sytuacji nauczycieli tych szkół. Wymieniam tylko najważniejsze postulaty, o realizację których wystąpiła Sekcja. Akcję o realizację tych postulatów prowadziła Sekcja na najrozmaitszych odcinkach. Rozwinięto szeroką akcję prasową, wprowadzono te postulaty do uchwał Kongresu Oświatowego z 1936 roku, uświadamiano na szeregu zebraniach sfery rzemieślnicze. Przedstawiciele nasi występowali kilkakrotnie w tych sprawach na Państwowej Radzie Oświecenia Publicznego, na terenie Ministerstwa W.R. i O.P., Parlamentu. Wprowadziliśmy problem rozwoju szkolnictwa dokształcającego do programu działalności ruchu pracowniczego (uchwały Kongresu Pracowniczego, deklaracja społeczno-gospodarcza z 10.IX.1936 r.). Jako organizacja robiliśmy wszystko, aby sprawa rozwoju szkolnictwa dokształcającego znalazła właściwe rozwiązanie, gdyż zdawaliśmy sobie sprawę z tego i nie traciliśmy wiary w to, że problem bytu szkoły dokształcającej, a dokształcającej zawodowej w szczególności, musi być postawiony na należytym miejscu w hierarchii potrzeb państwowych.

Obecnie zbierając się na IV naszym Zjeździe Sprawozdawczym musimy stwierdzić z zadowoleniem, że część naszych postulatów została już zrealizowana lub też znajduje się na drodze do realizacji. W marcu 1937 r. została uchwalona przez ciała ustawodawcze ustawa o zakładaniu i utrzymywaniu szkół dokształcających zawodowych.

Ustawa ta aczkolwiek nie dotyczy jeszcze całej młodzieży od 14—18 lat i nie odpowiada w pełni naszemu stanowisku, stanie się jednak niewątpliwie punktem zwrotnym w dotychczasowym rozwoju szkolnictwa dokształcającego w Polsce.

Wydane zostały przez Min. W. R. i O. P. rozporządzenia normujące organizację szkół dokształcających zawodowych, opracowane zostały programy nauki (częściowo już przed rokiem, a ostatnio i dla szkół dokształcających ogólnozawodowych), wreszcie statut szkoły dokształcającej zawodowej.

Musimy obiektywnie przyznać, że stopniowo szkolnictwo dokształcające zaczyna uzyskiwać właściwe podstawy dla swego rozwoju. Oczywiście w terenie do tej pory słabo odczuwa się te zmiany na lepsze — wszystkie te przepisy dopiero zaczynają wchodzić w życie, a niektóre, jak np. programy szkół dokształcających ogólnozawodowych i statut jeszcze nie dotarły do szkół.

Brak podręczników w szkołach dokształcających wypełnia wydawany przez nas Młody Zawodowiec, zatwierdzony przez Min. W. R. i O. P. do użytku zarówno w szkołach dokształcających zawodowych jak zawodowych i średnich typu zasadniczego.

Zdajemy sobie sprawę z tego, że aczkolwiek właściwa organizacja szkolnictwa dokształcającego posuwa się naprzód, to jeszcze daleko do stanu zadawalającego. Musimy w dalszym ciągu prowadzić akcję za ustawowym uregulowaniem obowiązkowego szkolnictwa dokształcającego dla całej młodzieży w wieku od 14 do 18 r. życia (a więc i wiejskiej oraz pozostającej bez pracy). *Pozostał do tej pory nie uregulowany problem* nauczyciela szkoły dokształcającej.

Całokształt spraw prawno-służbowych i uposażeniowych nauczyciela czeka na właściwe rozwiązanie.

Obecną sytuację szkoły oraz nauczyciela i dalsze postulaty na najbliższą przyszłość będziemy szczegółowo rozpatrywać na naszym Zjeździe.

Beznadziejna do niedawna — jak się wydawało — sytuacja na terenie naszego szkolnictwa, obecnie ulega stopniowej poprawie. Napawa to nas otuchą, że i dalsze nasze postulaty mają szanse realizacji. I dlatego, kiedy zbieramy się znowu na nasz Zjazd, musimy sięgnąć myślą wstecz o kilka lat i cały ten okres zanalizować. Dojdziemy wówczas do wniosku, że nasz zbiorowy wysiłek — w celowość którego tylko niewielu wierzyło, kiedy nasza Sekcja powstawała — zaczyna wydawać stopniowo owoce.

PROGRAM ZJAZDU

Część I — godz. 9.30 rano.

(Sekcje obradują wspólnie).

1. Zagajenie — kol. St. Kwiatkowski.
2. Przemówienia powitalne.
3. Referat p. t. **„Aktualne zagadnienia związane z rozwojem szkolnictwa dokształcającego"** — kol. inż. J. Witkowski.
4. Referat p. t. **„Potrzeby szkolnictwa zawodowego w dobie obcenej"** — kol. dr T. Czystohorski.
5. Wybory Komisji Weryfikacyjnej i Wnioskowej.

Część II.

(Sekcje obradują oddzielnie).

6. Referat p. t. **„Nowy program nauki w szkołach dokształcających ogólnozawodowych"** — kol. inż. St. Piechowicz.
7. Referat p. t. **„Postulaty prawno-służbowe i uposażeniowe nauczycielstwa szkół dokształcających zawodowych"** — kol. dr M. Szulkin.
8. Referat p. t. **Sekcje zawodowe a statut Z. N. P."** — kol. W. Dusza.
9. Sprawozdanie Zarządu.
10. Wybory Zarządu.
11. Wolne wnioski.

W I części mogą brać udział wszyscy nauczyciele szkół dokształcających zawodowych bez względu na przynależność organizacyjną.

I część programu Zjazdu odbędzie się wspólnie dla Sekcji Szkół Zawodowych oraz Sekcji Szkół Dokształcających.

W II części Zjazdu, zgodnie z art. 112 statutu Z. N. P., do udziału z prawem głosowania mają prawo:

1. Członkowie Zarządów Sekcji Okręgowych.
2. Członkowie Zarządu Głównego Sekcji.
3. Przedstawiciele Zarządu Głównego Z. N. P.

W razie braku zorganizowanej Sekcji Okręgowej mogą wziąć udział w Zjeździe delegaci Sekcji Powiatowych (Oddziałowych).

Koledzy, którzy pragną mieć zarezerwowane noclegi winni zgłosić pisemne zapotrzebowanie do dnia 10.VI.38 r. na adres Wydziału Org. Z. N. P., Warszawa, ul. Smulikowskiego 1.

O właściwą rolę szkolnictwa dokształcającego zawodowego

Ustawa z dnia 29 marca 1937 r. o zakładaniu i utrzymywaniu publicznych szkół dokształcających zawodowych oraz rozporządzenie wykonawcze Ministerstwa W. R. i O. P. z dnia 24.V.1937 r. są niewątpliwą zdobyczą szkolnictwa dokształcającego zawodowego, otwierającą przed nim nowe drogi rozwojowe. Na tle dotychchczasowych wysiłków, podejmowanych niejednokrotnie w najmniej sprzyjających okolicznościach, rola Związku Nauczycielstwa Polskiego w ogóle, zaś Sekcji Szkolnictwa Dokształcającego Zawodowego Z. N. P. w szczególności, nabiera specjalnego znaczenia. Rozumiejąc bowiem doniosłe znaczenie szkolnictwa dokształcającego dla młodzieży od lat 14 do 18 postulaty oświatowe Z. N. P. wysuwały konieczność ustawowego zapewnienia rozwoju tego szkolnictwa; na łamach zaś wydawnictw związkowych, a przede wszystkim „Szkoły Dokształcającej Zawodowej" usiłowano pogłębić i wszechstronnie naświetlić wszystkie najważniejsze zagadnienia ze szkolnictwem dokształcającym zawodowym związane. Na wszystkich dostępnych placówkach, m. in. na trybunie sejmowej, członkowie Związku i oficjalni przedstawiciele Zarządu wysuwali doniosłe zagadnienia związane ze szkolnictwem dokształcającym zawodowym. W czasie obrad Państwowej Rady Oświecenia Publicznego w dn. 24.XI.1936 r. przewodniczący Sekcji Szkolnictwa Dokszt. Z.N.P., kol. Stanisław Kwiatkowski, zaznaczył: „Jeżeli całe szkolnictwo ma spełnić doniosłą rolę upowszechnienia oświaty, jeżeli ma oddziałać na sprawę tworzenia jedności duchowej i kultury narodu — oczywiście nie w jednostronnym i wąskim znaczeniu tych pojęć — to dobra szkoła dokształcająca zawodowa ma w tej dziedzinie specjalne możliwości i zadania". Istotne wartości szkolnictwa dokształcającego zawodowego tkwią w zespoleniu pracy szkolnej z pracą w zakładach przemysłowych, handlowych lub rzemieślniczych. Dokształcanie młodzieży zarówno zawodowe jak i ogólne, pozostające zresztą z zawodowym w większym lub mniejszym kontakcie, jest dziś **uznanym i koniecznym warunkiem** rozwoju kulturalnego szerokich rzesz społecznych. Tymczasem niezrozumienie tych podstawowych przesłanek związanych z rozwojem szkolnictwa dokszt. zawodowego spowodowało niesłuszne ujęcie tych zagadnień w artykule inż. E. Waliszewskiego pt. „Rola i zadania szkolnictwa zawodowego dokształcającego w Polsce", umieszczonym w nrze 4 „Głosu Szkoły Zawodowej" (1938 r.). Na wstępie chciałbym sprostować niektóre błędne informacje p. Waliszewskiego, który pisze np., że „w (b.) zaborze rosyjskim, a więc na znacznym obszarze dzisiejszego niepodległego państwa, w ogóle tego typu szkół nie było". Wystarczy jednak chociażby pobieżnie przejrzeć nr 6 „Szkoły Dokształcającej Zawodowej" (1936/7), aby dowiedzieć się o najstarszych próbach organizowania szkol-

nictwa dokształcającego w Polsce w końcu w. XVIII oraz o nowoczesnej próbie organizowania tego szkolnictwa na początku wieku XIX przez ówczesnego ministra oświaty St. Potockiego i St. Staszica. Dane archiwalne, na których oparłem swój artykuł historyczny „Początki i rozwój szkolnictwa dokszt. zawodowego w Polsce", stwierdzają ponad wszelką wątpliwość istotny rozwój tych szkół oraz głęboko przemyślane programy, opracowane przez Antoniego Badera.

P. inż. Waliszewski domaga się w swym artykule zmiany nazwy szkoły dokształcającej zawodowej, gdyż — jak pisze — „w istocie nie jest ona i nie powinna być „dokształcająca" ani pod względem nauczania, ani, co ważniejsze, pod względem wychowywania przyszłych rzemieślników i kwalifikowanych pracowników fabrycznych w duchu polskiej kultury i polskiej racji stanu". Jednym pociągnięciem pióra dyskwalifikuje p. inż. Waliszewski cały siedmioletni, olbrzymi nieraz wysiłek **nauczycielstwa szkół powszechnych,** których praca prowadzona w trudnych warunkach współczesnego życia zyskała powszechne uznanie społeczeństwa i władz szkolnych.

Niechętny stosunek do nauczycielstwa szkół powszechnych przejawił się w innej części artykułu inż. Waliszewskiego, kiedy pisze o tym, że „nauczycielstwo szkół powszechnych uważa szkoły dokszt. zawodowe za swoją wyłączną domenę, rade wyrugować poza jej nawias nawet fachowców, uczących przedmiotów zawodowych". Nie wiem nic o chęci wyrugowania fachowców ze szkolnictwa dokszt. zawodowego, natomiast każdemu interesującemu się bytem i rozwojem tego szkolnictwa wiadome jest, że przede wszystkim nauczycielstwu szkół powszechnych na prowincji należy zawdzięczać istnienie tych szkół, albowiem właśnie owi nauczyciele szkół **powszechnych** znaleźli czas na niekiedy prawie bezinteresowną pracę w szkolnictwie dokształcającym zawodowym na prowincji. Życzliwy, pełen zrozumienia stosunek olbrzymiej większości nauczycieli szkół powszechnych pracujących w szkolnictwie dokształcającym zawodowym jest szczególnie charakterystyczny w porównaniu z ustosunkowaniem fachowców, „wśród których — jak to pisze inż. Waliszewski — można się, jakżeż niestety często, spotkać z absolutnym niezrozumieniem roli szkolnictwa dokszt. w całokształcie zawodowego szkolenia".

W swym ciekawym, przemyślanym artykule rzetelny znawca spraw szkolnych w Polsce, Wł. Radwan, podnosząc znaczenie szkolnictwa dokształcającego pisze: „Wszystkie głębsze próby reformy wychowania szkolnego dążą do związania szkoły z życiem, z reguły jednak zmuszone są do poprzestawania na namiastkach udziału w realnym życiu. Dobra szkoła dokształcająca daje realne warunki dobrego, związanego z życiem wychowania" („Szkoła Dokszt. Zaw." nr 4—5 z 1836/7 r.).

Stwierdza to również obecny wizytator ministerialny J. Sobiński pisząc, że „Reforma naszego szkolnictwa zawodowego według ustawy ustrojowej otwiera przed tym szkolnictwem nowe, bardzo szerokie horyzonty. O ile

mogą być spory co do słuszności czy konieczności tego lub innego typu szkoły zawodowej, to zdaje się nie ulegać żadnej dyskusji doniosłość i znaczenie szkolnictwa dokształcającego zawodowego. Każdy światły obywatel musi przyznać, że ten rodzaj szkolnictwa, zwłaszcza w obecnym okresie, jest ze względów gospodarczych jak i społecznych bardzo ważny; rola tego szkolnictwa jest niesłychanie doniosła i wszystko należy uczynić, aby ono mogło swoje zadanie spełnić jak najlepiej" („Szkoła Zawodowa" nr 4 z dn. 1.IV 1934 r., str. 76 — 78).

Zwalczenie największych trudności stawia już dziś szkolnictwo dokształcające zawodowe na przełomie nowego okresu, kiedy to naczelnymi postulatami będą: 1) budowa własnych gmachów szkolnych, a w związku z tym możliwość odbywania nauki w godzinach rannych i przedpołudniowych, 2) ostateczne uregulowanie programów i wydanie odpowiednich podręczników szkolnych, 3) zapewnienie szkolnictwu dokszt. zawodowemu własnych, ze szkołą związanych, nauczycieli przedmiotów zawodowych jak i ogólnokształcących oraz 4) zwiększenie ilości godzin lekcyjnych i uzupełnienie nauki historią postępu technicznego ze szczególnym uwzględnieniem wynalazczości polskiej.

Żadne trudności nie powinny wstrzymać normalnego rozwoju szkolnictwa dokształcającego zawodowego, będącego realizacją marzeń myśli pedagogicznej (G. Kerschensteiner) i wymagań życia współczesnego.

Michał Szulkin

Program dokształcania zawodowego młodzieży pracującej

Na marginesie nowego programu nauki w szkołach dokształcających ogólnozawodowych

Zagadnienie dokształcania zawodowego terminatorów rzemieślniczych i uczniów pracujących w przemyśle i handlu weszło w orbitę zainteresowań nie tylko czynników szkolnych, ale i sfer społecznych, gospodarczych i wojskowych, które czynnie współdziałają z Ministerstwem W. R. i O. P. w realizowaniu tego dokształcania w myśl szeroko pojętego art. 26 ustawy o ustroju szkolnictwa (z dnia 11 marca 1932 r.). Artykuł 26 w pierwszej swojej części opiewa, że „szkoły dokształcające zawodowe dają młodzieży pracującej zawodowo, która wypełniła obowiązek szkolny i podlega obowiązkowemu dokształcaniu (art. 15 i 16), niezbędne wiadomości zawodowe teoretyczne i pogłębienie wykształcenia praktycznego, otrzymywanego w warsztacie pracy zarobkowej".

Realizowanie tego artykułu posuwa się w żywym tempie naprzód: stworzone zostały podstawy prawne dla zakładania i utrzymywania szkół dokształcających zawodowych, ustalono ich organizację i stopniowo opracowuje się programy nauczania przy współudziale przedstawicieli samorządu gospodarczego, nauczycieli oraz wybitnych spe-

cjalistów-fachowców, znających dobrze zakres działania i potrzeby tego szkolnictwa. Najtrudniejszym do opracowania był program szkoły dokształcającej tzw. **ogólnozawodowej** (dla zawodów mieszanych). Toteż Ministerstwo zmobilizowało do współpracy setki osób z całego kraju i na podstawie opinii zebranej od wszystkich zainteresowanych resortów administracji państwowej, instytucji i zrzeszeń gospodarczych i zawodowych opracowało już — oprócz szeregu programów dla szkół specjalnych — również programy dla tej najwięcej rozpowszechnionej szkoły dokształcającej zawodowej.

W okresie przygotowań przeprowadzano badania ustroju i programów szkół tego typu za granicą. Okazuje się, że właściwie nigdzie dotąd nie rozwiązano całkowicie zadowalająco problemu nauczania jednoczesnego młodzieży różnych zawodów, choć problem ten istnieje nie tylko w Polsce. Żaden z programów obcych państw nie może tu posłużyć za wzór. Tak np. zagadnienie stosunku liczby godzin nauczania przedmiotów ogólnokształcących do zawodowych jest w różnych krajach Europy bardzo różnorodny. W Anglii, gdzie nauczaniem tej młodzieży zajmuje się prawie wyłącznie przemysł lub samorządy — około 100% godzin przeznacza się na przedmioty zawodowe. W Niemczech znaczna większość tych godzin poświęcona jest obecnie przedmiotom ogólnokształcącym, w pierwszym rzędzie znajomości ustroju państwa. Najwięcej stosunkowo zbliżony do naszego jest podział godzin w tych szkołach w Czechosłowacji.

Po uzgodnieniu opinii zebranej w całym kraju z wynikami badań za granicą ustalono na licznych konferencjach, na których często brali udział przedstawiciele Z. N. P., że programy nasze nie mogą wzorować się na zagranicznych, muszą być przystosowane do naszych potrzeb i warunków. Należy harmonijnie rozdzielić godziny nauczania między przedmioty ogólnokształcące i te, których znajomość winna młodzieży dopomóc w osiągnięciu wyższego szczebla w karierze zawodowej.

Wychowanie człowieka i obywatela musi być realizowane jednocześnie z wychowaniem zawodowca umiejącego zorganizować warsztat pracy i zdobyć dla swych wyrobów rynek zbytu.

Brak ścisłych danych statystycznych dotyczących liczby czynnych w obecnej chwili pracowników i uczniów rzemieślniczych i handlowych utrudnia opracowanie należytej sieci szkół oraz programów ściśle dostosowanych do potrzeb gospodarczych poszczególnych regionów kraju.

Programy mają charakter ramowy, są elastyczne; przewiduje się w nich możliwość wprowadzenia koniecznych zmian zarówno w porządku, wg którego ułożono materiał nauczania, jak i w jego ilości. Mają one poza tym charakter tymczasowy, to znaczy muszą być poddane próbie życia i rzeczowej ocenie podczas realizacji i to zarówno przez nauczających jak i zainteresowane sfery gospodarcze. Sumienna i pozytywna krytyka programów jest bardzo pożądana i władze szkolne niezawodnie będą bardzo gruntownie brały pod uwagę rzeczowe i uzasadnione projekty, dotyczące zmian i uzupełnień programowych.

Jeżeli programy szkół typu zasadniczego mają charakter tymczasowy i muszą przed ustaleniem się zdać egzamin życiowy — tym więcej jest to uzasadnione w szkolnictwie dokształcającym, gdzie ma się młodzież niesłychanie zróżniczkowaną pod względem zawodu, przygotowania teoretycznego, wieku i warunków życia i pracy zawodowej. Jak przedstawia się obecnie stan liczbowy uczących się oraz szkół tego typu w Polsce? Szkół tych obecnie mamy 629 z 2.626 oddziałami, w których uczy się około 120 tysięcy młodzieży rzemieślniczej, fabrycznej i kupieckiej. Rozmieszczenie tych szkół w czterech grupach naszych województw w roku 1936 wskazuje poniższa tablica:

L. p.	Województwa.	Liczba szkół	Liczba klas (oddziałów)				Liczba zakładów rzemieśln. na 1 szkołę
			Razem	Ogólno-zawod.	Przemysłowe	Handlowe	
I	Centralne	182	835	419	324	92	1056
II	Wschodnie	47	184	158	12	14	1283
III	Zachodnie	221	859	523	283	53	269
IV	Południowe	161	659	414	191	54	354
	Cała Polska	611	2537 (100%)	1514 (60%)	810 (32%)	213 (8%)	681

W tablicy uwzględniono liczby klas ogólnozawodowych, przemysłowych i handlowych; zestawiono liczbę szkół z liczbą zakładów rzemieślniczych i w ostatniej rubryce wskazano, ile w roku 1936 przypadało w różnych grupach województw zakładów rzemieślniczych na 1 szkołę dokształcającą zawodową. Należy tu zaznaczyć, że wg danych Głównego Urzędu Statystycznego w roku 1935 liczba zakładów przemysłowych w Polsce wynosiła 221.710 a handlowych 417.186. W tym samym czasie liczba uczniów w szkołach dokształcających zawodowych wynosiła 97.552 (w czym około 20% dziewcząt). Zatem 1 uczeń przypada na 6 — 7 zakładów przemysłowych i handlowych. Stan ten musi się zmienić, jeśli przemysł i handel polski ma dźwignąć się radykalnie do poziomu odpowiadającego potrzebom kraju. Liczba przeciętna zakładów w stosunku do 1 ucznia musi się obniżyć, aby szkoły dokształcające wraz z innymi typami szkół zawodowych przygotowały należycie fachowców pracujących w tych zakładach.

Porównując te liczby w różnych województwach musimy stwierdzić, że jeżeli uznalibyśmy stan istniejący w województwach zachodnich i południowych za chwilowo zadawalający, to i wtedy jeszcze bardzo daleko jesteśmy od tego stanu (liczby warsztatów rzemieślniczych przypadających na 1 szkołę) w województwach centralnych i wschodnich.

Wiemy jednak, że już dziś w województwach południowych, a nawet zachodnich, liczba szkół jest niedostateczna i młodzież praktykująca w warsztatach rzemieślniczych i fabrykach nie może się całkowicie zmieścić w tych szkołach z powodu przepełnienia. Jeszcze tragiczniej przedstawia się sprawa szkół dla młodzieży pracującej w handlu. Z tabeli widzimy, że stosunek liczby klas przemysłowych do ogólnej liczby klas jest w całej Polsce niedostateczny i nie sprzyjający kształceniu zawodowemu młodzieży pracującej w rzemiośle i fabrykach. Jest tych klas zaledwie 32% ogólnej ich liczby. Jeszcze skromniej przedstawia się procentowy stosunek klas specjalnych handlowych; wynosi on tylko 8% ogółu klas. Reszta, tj. 60% wszystkich klas i oddziałów — to klasy, w których młodzież różnych zawodów uczy się w szkole razem Stan taki będzie trwał jeszcze długo i nie należy liczyć się z możliwością całkowitej zmiany na rzecz klas specjalnych o ściśle zróżniczkowanych zawodach.

Należy więc liczyć się realnie z potrzebą nauczania znacznej części młodzieży w szkołach ogólnozawodowych; programy tych szkół winny w najszerszej mierze uwzględniać ten moment, że młodzież ucząca się w tych szkołach nigdzie już w większości swej kształcić się nie będzie. Powinny zatem dawać tej młodzieży niezbędne elementy wiedzy zawodowej, przysposabiającej ją jak najlepiej do zadań, jakie ma spełnić w przyszłości na swych skromnych, ale jakże ważnych dla rozwoju mieszczaństwa polskiego placówkach.

Skoro zagadnienie dźwignięcia mieszczaństwa polskiego do poziomu, na którym może ono odegrać swą doniosłą rolę w państwie, jest dziś wysuwane jako jedno z zagadnień najbardziej żywotnych i istotnych dla potęgi gospodarczej Polski —

warto przyjrzeć się, jaki jest obecnie stosunek liczby oddziałów szkół dokształcających zawodowych do ludności miejskiej w różnych okręgach kraju, i ile klas (oddziałów) przypada na 10.000 mieszkańców miast (tj. na przeciętną liczbę mieszkańców miasta prowincjonalnego w Polsce). Dane wg Gł. Urzędu Statystycznego R. P. z r. 1936/37.

L. p.	Województwa	Liczba ludności w milionach		Liczba klas (oddziałów) na każde 10.000 ludności miejskiej			
		Ogółem w Polsce	w tym miejskiej	Razem	Ogolno-zawod.	Przem.	Handl.
I	Centralne	13,4	4,5	1,83	0.92	0.71	0,20
II	Wschodnie	5.6	0,8	2,29	1,97	0,15	0,17
III	Zachodnie	4.5	1.6	5,40	3.27	1,80	0,33
IV	Południowe	8,6	2 0	3,30	2,07	0.96	0,27
	Cała Polska	32.1 (100%)	8.9 (27%)	2,85	1.70	0.91	0,24

Z zestawienia tego widzimy, że najkorzystniej dla rozwoju przyszłego żywiołu mieszczańskiego przedstawia się szkolnictwo dokształcające w województwach zachodnich, a najsłabiej — w centralnych. Przeciętna liczba 5 — 6 klas na 10.000 mieszkańców miasta nie jest duża i należałoby tę liczbę podnieść co najmniej do 8, a nawet 10 (3 klasy przemysłowe, 3 kl. handlowe i 3 — 4 ogólnozawodowe z grupami zawodowymi). W żadnym razie nie można uznać za stan normalny liczby klas poniżej przeciętnej dla całej Polski, tj. 3 klas na 10.000 mieszkańców miast.

Uderza w tej tabeli niesłychanie niska cyfra, wskazująca liczbę oddziałów przemysłowych w wojew. wschodnich, a wszędzie katastrofalnie mała liczba oddziałów handlowych, co jest obrazem obecnego niskiego stanu przemysłu, rzemiosła i handlu w tych województwach, a co jednocześnie nakazuje zwrócenie uwagi na potrzebę kształcenia zawodowego tamtejszej młodzieży, której powinno się ułatwić zakładanie własnych warsztatów pracy.

Pewnym jest to, że w tych województwach sieć szkolnictwa dokształcającego zawodowego jest niedostateczna i liczba szkół zawodowych — w miarę podnoszenia się warunków gospodarczych — musi wzrastać w tempie szybszym niż w województwach zachodnich i południowych. Rzecz oczywista, że ze względu na trudności finansowe naszego państwa — będzie się tam organizowało nie szkoły specjalne zawodowe, lecz ogólnozawodowe, a w miejscowościach o małej ilości warsztatów — nawet szkoły z klasami łączonymi w dwa albo jeden zespół. Nauczanie zawodowe w tych szkołach jest bardzo utrudnione, szczególnie jeżeli wziąć pod uwagę nie tylko różnorodność zawodów i poziom nauczania, ale i takie czynniki, występujące jaskrawo na prowincji, jak: powtórny analfabetyzm, różny wiek młodzieży, nisk poziom zawodowy ich warsztatów pracy itp. Ułożenie programu dla tak różnorodnego elementu uczącego się wspólnie jest niezmiernie trudne. W programie może być mowa tylko o tych zagadnieniach, które są życiowe i istotne dla tej młodzieży bez względu na ich zawód. Zagadnień takich jest bardzo wiele i bardzo istotnych z punktu widzenia potrzeb zawodowych tej młodzieży. Program uwzględnia najbardziej typowe, bez wchodzenia w szczegóły ważne dla poszczególnych rodzajów rzemiosł.

Jeżeli w danej miejscowości można w szkole dokształcającej ogólnozawodowej zgrupować z klas II i III uczniów czy uczennice zawodów pokrewnych w ilości ustalonej odnośnymi zarządzeniami władz (wg dotychczasowych zarządzeń liczba ta wynosiła 15) i szkoła może zaangażować odpowiednią siłę nauczycielską do prowadzenia nauczania zawodowego — to program przewiduje tworzenie grup zawodowych.

Grup takich podaje się przykładowo 13: metalowa, drzewna, budowlana, elektryczna, skórzana, odzieżowa męska, odzieżowa żeńska, fryzjerska, poligraficzna, galanteryjno-zdobnicza, piekarska, rzeźnicko-wędliniarska i handlowa.
Samych rzemiosł pomieścić można we wszystkich tych grupach ponad 50 i uczyć młodzież materiałoznawstwa, technologii, organizacji pracy i warsztatu oraz rysunku zawodowego. Jeżeli jest na miejscu zorganizowany warsztat czy pracownia — można wprowadzić dodatkowo 2 godziny ćwiczeń praktycznych i pogłębić nie tylko teoretyczne wiadomości ucznia, ale i praktyczne — zwłaszcza w zakresie znajomości nowoczesnych metod obróbki, znajomości narzędzi i maszyn oraz umiejętności organizowania pracy.
Na nauczanie przedmiotów zawodowych w grupach program przeznacza 3 do 6 godzin tygodniowo. Jeżeli ukażą się odpowiednie wydawnictwa zawodowe, to młodzież pod kierunkiem nauczyciela przygotowanego do swych zadań będzie mogła i w szkołach ogólnozawodowych dokształcać się zawodowo. Jeżeli w danej miejscowości jednak nie ma dostatecznej liczby uczniów do utworzenia grupy zawodowej, a jest nauczyciel, który może uczyć zasad rysunku zawodowego — przewiduje się w programie tworzenie zespołów łączących młodzież jeszcze bardziej zróżniczkowaną pod względem zawodowym, której w jednakowym stopniu potrzebna jest znajomość zasad rysunku zawodowego. Takich grup uczących się rysunku program podaje 3 rodzaje: techniczna (zawody metalowe, drzewne, budowlane, elektryczne), odzieżowa i zdobnicza. Szkoły, w których nauczanie zawodowe odbywa się w grupach, są u nas dość liczne. Obecnie opracowany program podaje materiał, który pozwoli rozpowszechnić się temu systemowi nauczania. Dla ułatwienia łączenia młodzieży 2 końcowych klas w jedną grupę zawodową program „wiadomości zawodowych" jest dwuletni i podzielony na dwa pełne cykle roczne. Gdzie nie można organizować grup, tam oczywiście nie ma możliwości przeprowadzania nauczania zawodowego w ściślejszym tego słowa znaczeniu. Daje się tam jednak podstawy do rozumienia wielu zjawisk spotykanych we wszystkich niemal zawodach; daje się materiał, dotyczący znajomości zasad organizowania warsztatów pod względem prawnym, administracyjnym, handlowym. Podane są podstawowe wiadomości dotyczące zasad prowadzenia koniecznych zapisek księgowych, korespondencji, umiejętności obliczania kosztów własnych, zasad finansowych, prowadzenia małego przedsiębiorstwa, rozumienia znaczenia spółdzielczości, zrzeszeń, związków gospodarczych, zawodowych. Najważniejsze — to przyzwyczajanie młodzieży do pojmowania swej roli w Państwie jako obywateli czynnych, twórczych i zainteresowanych w dźwiganiu Państwa pod względem gospodarczym wzwyż oraz wpajanie w nią umiłowania zawodu. Program wysuwa potrzebę podania praktycznych wskazań, jak nawiązać stosunki z władzami, z dostawcami i odbiorcami, jak można powiększyć efekty pracy zawodowej przez łączenie się jednostek i działanie w zorganizowanej zbiorowości. Wszystko to winno być poparte pogłębieniem znajomości kraju, naturalnych jego bogactw oraz poznaniem ustroju politycznego, prawnego i ekonomicznego Państwa. Program ten bezwarunkowo winien dać młodzieży pracującej w warsztatach i stykającej się bezpośrednio z życiem — dużo bardzo cennych dla niej wiadomości, które dopomogą jej w urządzeniu i zorganizowaniu swego życia i pracy w Państwie.

Ogólną kulturę tej młodzieży mają kształtować w pierwszym rzędzie: religia i język polski. Te dwa przedmioty nie mają za zadanie kształcenia zawodowego. Głównym ich celem jest obok podnoszenia kultury ogólnej — kształcenie pożądanych cech charakteru człowieka obywatela i zawodowca, a więc budzenie kultu dla pracy, wiązanie młodzieży z przeszłością Polski, zaznajomienie jej z dorobkiem naszej kultury dawnych i obecnych czasów. Program języka polskiego wyraźnie wskazuje nauczycie-

lowi, że znajomość gramatyki, składni i ortografii to dalszy cel, który osiągnąć należy okolicznościowo w miarę zapoznawania młodzieży z umiejętnie i celowo dobraną lekturą. Należy przy tym kształcić w uczniach pęd do czytania dzieł wartościowych, rozwijać w nich dążenia do samodzielnego kształcenia się, podawać sposób, jak najskuteczniej można — w warunkach bytowania rzemieślnika czy kupca — pracować nad sobą oraz wskazać źródła, skąd mogliby czerpać właściwą dla tego celu lekturę.
Reasumując ogólne cele nauczania, przewijające się złotą nicią w programie — należy je ocenić jako zmierzające do ugruntowania w młodzieży rzemieślniczej, uczącej się w tych szkołach, mocnych zasad moralnych; związanie jej z kulturą polską; poznanie potrzeb gospodarczych swego kraju i jego bogactw; poznanie zasad, na których oparty jest nasz ustrój państwowy, i zrozumienie swych zadań w Państwie.
W dalszym ciągu idą cele praktyczne, w których wysuwa się na czoło poznanie najniezbędniejszych wiadomości, dotyczących codziennie w życiu spotykanych materiałów; umiejętności dokonywania prostych obliczeń, koniecznych w życiu każdego obywatela, a szczególnie rzemieślnika i kupca; poznanie elementarnych zasad rysunku; wreszcie możliwie gruntowne poznanie zasad organizowania pracy — a dziewczęta dodatkowo — pracy w gospodarstwie domowym. Przyzwyczajenie tej młodzieży do stosowania w życiu i pracy zasad higieny i rozumienie potrzeby dbania o zdrowie własne i otoczenia zamykają minimum całokształtu tego, co młodzieży rzemieślniczej i kupieckiej powinna dać szkoła dokształcająca ogólno-zawodowa. Obok tych zadań plan przewiduje ponadto obowiązkowe ćwiczenie młodzieży w kierunku przygotowania jej do obrony Państwa i podnoszenia sprawności fizycznej.
Nauczanie ma się odbywać wg poniżej podanego planu i będzie wprowadzane prawdopodobnie stopniowo, tj. w roku 1938/9 w klasach pierwszych, w następnych zaś dwu latach w klasach: drugiej i trzeciej

Plan godzin w szkołach męskich.

L. p.	Przedmioty	Klasy I	Klasy II	Klasy III	Razem
1	Religia	1	1	1	3
2	Język polski	2	2	2	6
3	Wiadomości o Polsce współczesnej	—	1	1	2
4	Rachunki	3	2	1	6
5	Rysunki odręczne i kreśl. geometr. z wiadomościami z geometrii .	2	—	—	2
6	Wiadomości ogólnozawodowe .	—	3	3	6
7	Higiena	—	—	1	1
	Ogółem .	[illegible]	9	9	26

Ponadto 2 godziny tygodniowo ćwiczeń w hufcach P. W., gry i sporty.

W wielu miejscowościach Polski w małych miastach, miasteczkach i osadach nie daje się zorganizować pełnej trzyklasowej szkoły dokształcającej, nawet z klasami o zawodach różnych. Jednak niemniej potrzeba szkoły jest tam wielka, toteż program przewiduje możliwość łączenia nielicznych klas w zespoły złożone z dwu czy też nawet trzech klas i uczące się razem (w jednej sali). W związku z tym podany jest podział tygodniowy godzin nauczania dla dwu zespołów najczęściej spotykanych: zespół klas II i III oraz klas I, II i III. W drugim wypadku młodzież całej szkoły ucząca się w jednej klasie (w jednym zespole I + II + III) dzieli się na dwa poziomy: niższy

Plan godzin w szkołach żeńskich.

L. p.	Przedmioty	Klasy I	Klasy II	Klasy III	Razem
1	Religia	1	1	1	3
2	Język polski	2	2	2	6
3	Wiadomości o Polsce współczesnej	—	1	1	2
4	Rachunki	3	2	1	6
5	Rysunki odręczne i kreśl. geom. z wiadomościami z geometrii .	2	—	—	2
6	Wiadomości ogólnozawodowe .	—	—	3	3
7	Gospodarstwo domowe . . .	—	3	—	3
8	Higiena	—	—	1	1
	Ogółem .	8	9	9	26

Ponadto 2 godziny tygodniowo ćwiczeń w hufcach P. W., gry i sporty.

(I) i wyższy (II + III). Nauczanie religii i języka polskiego przeprowadza się cyklami, powtarzającymi się co 3 lata; wiadomości o Polsce współczesnej, rachunki, wiadomości ogólno-zawodowe (u dziewcząt na przemian z gospodarstwem domowym i higieną — w zespole) klas II + III — co dwa lata.

Plan godzin w klasach zespołowych

W zespole klas II i III nauczanie wspólne. Szkoły męskie (wariant „a")

L. p.	Przedmioty	Klasy I	Klasy II + III		Razem w ciągu 3 lat	Uwagi
1	Religia	1	1	1	3	
2	Język polski	2	2	2	6	
3	Wiadomości o Polsce współczesnej	—	1	1	2	
4	Rachunki	3	$1^1/_2$	$1^1/_2$	6	
5	Rysunki odręczne i kreśl. geometr. wraz z wiadomościami z geometrii	2	—	—	2	
6	Wiadomości ogólnozawodowe .	—	3	3	6	
7	Higiena	—	$^1/_2$	$^1/_2$	1	
	Razem .	8	9	9	26	

Ponadto 2 godziny tygodniowo ćwiczeń w hufcach P. W., gry i sporty.

W rozporządzeniu ministra W. R. i O. P. z dnia 24 maja 1937 r. (§ 6) podano, że szkoła dokształcająca zawodowa może być zorganizowana przy 30 kandydatach. Jest więc możliwe prowadzenie szkoły przy minimalnej liczbie uczniów (i uczennic), a nawet — w myśl dalszych wskazań tego rozporządzenia — w wypadkach zasługujących na uwzględnienie — władze szkolne mogą zezwolić na zorganizowanie szkoły i przy mniejszej liczbie kandydatów.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że w zadaniach szkolnictwa dokształcającego wysunięto na pierwszy plan zadania wychowawcze. Program nie precyzuje szczegółowo tych zadań ze względów zrozumiałych dla każdego, kto orientuje się w obecnych warunkach, w jakich rozwija się to szkolnictwo, jednak zadania te zaznaczają się wy-

W zespole klas I, II i III nauczanie wspólne (wariant „b")

L. p.	Przedmioty	Klasy I + II + III			Razem w ciągu 3 lat	Uwagi
1	Religia	1	1	1	3	
2	Język polski	2	2	2	6	
3	Wiadomości o Polsce współczesnej	—	1	1	2	
4	Rachunki	3	$1^1/_2$	$1^1/_2$	6	
5	Rysunki odręczne i kreśl. geometr. wraz z wiadomościami z geometrii	2	—	—	2	
6	Wiadomości ogólnozawodowe. .	—	3	3	6	
7	Higiena	—	$^1/_2$	$^1/_2$	1	
	Razem .	8	9	9	26	

Ponadto 2 godziny tygodniowo ćwiczeń w hufcach P. W., gry i sporty.

W zespole klas II i III nauczanie wspólne. Szkoły żeńskie (wariant „a")

L. p.	Przedmioty	Klasy I	Klasy II + III		Razem w ciągu 3 lat	Uwagi
1	Religia	1	1	1	3	
2	Język polski	2	2	2	6	
3	Wiadomości o Polsce współczesnej	—	1	1	2	
4	Rachunki	3	$1^1/_2$	$1^1/_2$	6	W jednym roku w zespole klas II+III—„wiadomości zawodowe"— w drugim „gospodarstwo domowe"
5	Rysunki odręczne i kreśl. geometr. wraz z wiadomościami z geometrii	2	—	—	2	
6	Wiadomości ogólnozawodowe .	—	—	3	3	
7	Gospodarstwo domowe . . .	—	3	—	3	
8	Higiena	—	$^1/_2$	$^1/_2$	1	
	azem .	8	9	9	26	

Ponadto 2 godziny tygodniowo ćwiczeń w hufcach P. W., gry i sporty.

W zespole klas I, II i III nauczanie wspólne (wariant „b")

L. p.	Przedmioty	Klasy I + II + III			Razem w ciągu 3 lat	Uwagi
1	Religia	1	1	1	3	Przedmioty od 3 do 8 prowadzi jedna siła nauczycielska
2	Język polski	2	2	2	6	
3	Wiadomości o Polsce współczesnej	—	1	1	2	
4	Rachunki	3	$1^1/_2$	$1^1/_2$	6	
5	Rysunki odręczne i kreśl. geometr. wraz z wiadomościami z geometrii	2	—	—	2	
6	Wiadomości ogólnozawodowe . .	—	—	3	3	
7	Gospodarstwo domowe . .	—	3	—	3	
8	Higiena	—	$^1/_2$	$^1/_2$	1	
	Razem .	8	9	9	26	

Ponadto 2 godziny tygodniowo ćwiczeń w hufcach P. W., gry i sporty.

raźnie w założeniach szkoły i celach nauczania. Sprecyzowanie ich — to wielkie zadanie na najbliższą przyszłość dla tych wszystkich, którym dobro tej szkoły leży na sercu.

M. J.

Uczniowie szkół dokształcających zawodowych

Pomimo dużego na pozór zainteresowania sprawami młodzieży, pomimo istotnej ważności i aktualności tych spraw — w gruncie rzeczy wiemy o naszej młodzieży bardzo mało. Ci bowiem, którzy piszą o młodzieży — tj. przede wszystkim publicyści polityczni różnego kalibru oraz specjalizujący się w „robocie" na tym „odcinku" działacze społeczni — interesują się przeważnie tzw. „problemem młodego pokolenia", a nie samą młodzieżą. Przy tym, kiedy się mówi o „roli młodego pokolenia", o jego „zadaniach", o jego „postawie" i nastrojach, ma się na myśli zazwyczaj nie całe pokolenie, a tylko drobną jego część, mianowicie młodzież tzw. inteligencką, akademicką. Sprawy zaś młodzieży chłopskiej, robotniczej, rzemieślniczej — czyli tych grup młodzieży, które w rzeczywistości decydować będą o kierunku rozwoju naszego życia społecznego — szerszej opinii właściwie nie interesują.

Nie wiemy, jak żyje i pracuje — albo nie pracuje — młodociany robotnik, młody syn chłopski. Nie wiemy, jaką odgrywa rolę w procesie wytwórczym, jakie ma możliwości uzyskania pracy, jakie szanse życiowe otwierają się przed nim, jakie są jego osiągnięcia i niepowodzenia, nie znamy jego trosk, jego zainteresowań i dążeń. Nie mamy wiadomości o przeobrażeniach socjalnych, ideologicznych, obyczajowych, zachodzących w masie młodego pokolenia. Nieliczne — bardzo nieliczne, niestety, publikacje dotyczące tych zagadnień mają z reguły charakter fragmentaryczny, niepełny i nie dają dokładnej, wyczerpującej odpowiedzi na te wszystkie pytania.

Brak ten ma poważne konsekwencje praktyczne. W rzeczywistości bowiem mamy do czynienia nie z jednym jakimś abstrakcyjnym „problemem młodzieży", lecz z całym szeregiem konkretnych, żywych, mniej lub więcej doniosłych problemów, które domagają się rozwiązania przez odpowiednie posunięcia z dziedziny polityki społecznej, polityki gospodarczej, polityki szkolnej i oświatowo-kulturalnej. Nie może jednak być mowy o racjonalnej i skutecznej polityce tam, gdzie sam przedmiot tej polityki nie jest dokładnie znany. Potrzeba tu szeregu prac badawczych, zakrojonych na szerszą skalę, które dostarczyłyby niezbędnego materiału, służącego za podstawę do konkretnych rozwiązań.

Jeśli chodzi o politykę szkolną, to wśród problemów dotyczących młodzieży najważniejszy jest niewątpliwie problem kształcenia i dokształcania zawodowego. Nasuwają się tu przede wszystkim pytania: kogo i jak należy kształcić? oraz: kto i jak korzysta ze szkoły?

Odpowiedź na pierwsze pytanie wydaje się na pozór całkiem prosta: zdolniejsze jednostki kształcić należy na fachowców w różnych dziedzinach życia gospodarczego, masie zaś — dostarczyć niezbędnego minimum wiadomości teoretycznych w uzupełnieniu tych umiejętności praktycznych, jakie zdobywają młodociani pracownicy w swoich warsztatach. Pierwsze zadanie spełniają szkoły zawodowe typu zasadniczego, drugie — szkoła zawodowa dokształcająca, przy czym zasięg tej ostatniej jest wyznaczony z góry, ponieważ według ustawy obowiązkiem dokształcania objęta jest cała młodzież — w określonej grupie wieku — która nie uczęszcza do jakiejkolwiek szkoły innego rodzaju.

W rzeczywistości jednak sprawa jest nieco bardziej skomplikowana.

Pomijając na razie tę nieliczną stosunkowo część młodzieży, która może się kształcić w szkołach zawodowych średnich, zajmijmy się bliżej masą młodzieży podlegającej obowiązkowi dokształcania.

Przede wszystkim stwierdzić należy, że masa ta jest bardzo niejednolita. Różnice pochodzenia społecznego i środowiska, w którym żyją młodociani, różnice w poziomie posiadanego wykształcenia, różnice w pozycji zajmowanej na rynku pracy i funkcji

wypełnianej w procesie wytwórczym — wszystko to dzieli młodzież na szereg mniej lub więcej wyraźnie wyodrębnionych grup o cechach nieraz wręcz przeciwstawnych. Polityka szkolna musi się liczyć z tymi różnicami różnicując odpowiednio charakter szkoły dokształcającej w zależności od tego, dla jakiej kategorii młodzieży jest ona przeznaczona.

Z drugiej strony na kierunek i organizację dokształcania wpływać muszą potrzeby rynku pracy: w przeciwieństwie bowiem do szkoły powszechnej, której zadaniem jest dać wszystkim dzieciom jednakowe wykształcenie ogólne, szkoła dokształcająca — zwłaszcza w dzisiejszej swojej postaci — ma wypuszczać absolwentów o kwalifikacjach jakościowo różnych.

Dla ścisłego określenia potrzeb w dziedzinie dokształcania niezbędna więc jest znajomość struktury młodzieży, która ma być objęta dokształcaniem, oraz znajomość zjawisk zachodzących na rynku pracy.

Niemniej ważne — i niemniej skomplikowane — jest drugie zagadnienie: kto i jak się kształci. Obecnie, jak wiadomo, szkoły dokształcające skupiają stosunkowo bardzo małą liczbę młodzieży: zaledwie parę procent w stosunku do ogólnej liczby młodocianych w wieku dokształcania, a kilkanaście procent w stosunku do liczby młodocianych miejskich. W tym warunkach, oczywiście, szkoła dokształcająca staje się terenem daleko posuniętych i skomplikowanych procesów selekcyjnych. Znajomość tych procesów i czynników, które wpływają na ich przebieg, ma duże znaczenie dla polityki szkolnej, a wyniki ich nie są obojętne również dla polityki społecznej.

Cóż wiemy dziś o wszystkich poruszonych tu problemach? Struktura ogólnej masy młodzieży podlegającej obowiązkowi dokształcania jest właściwie nieznana, stanu rynku pracy młodocianych również nie znamy (o ile mi wiadomo, pierwszą próbę zbadania tego zagadnienia podjął Instytut Spraw Społecznych, który przygotowuje obecnie publikację na ten temat). Nieco lepiej rzecz się przedstawia, jeśli chodzi o młodzież uczącą się w szkołach dokształcających; pewnych informacji — choć też niezupełnie wyczerpujących — dostarcza nam o niej urzędowa statystyka szkolna.

Mianowicie w publikacjach Głównego Urzędu Statystycznego, poświęconych statystyce szkolnictwa, znajdujemy dane o podziale uczniów szkół dokształcających zawodowych według: płci, wieku, poziomu posiadanego wykształcenia (tylko uczniowie nowoprzyjęci), charakteru zatrudnienia, wyznania, kierunku wykształcenia („działu"). Część tych informacji podawana jest corocznie, część dotyczy tylko jednego roku lub paru lat wybranych. W publikacjach Referatu Statystycznego Min. W. R. i O. P. ogłoszone zostały dane o podziale uczniów szkół dokształcających według zawodów, w których pracują (dwukrotnie w „Oświacie i Wychowaniu"), oraz według zawodu i stanowiska społecznego ojca (w pracy dra Falskiego „Środowisko społeczne młodzieży a jej wykształcenie").

Dane te, jakkolwiek fragmentaryczne i nie zawsze dostatecznie szczegółowe, mogą jednak służyć za podstawę do zorientowania się w niektórych istotnych problemach szkolnictwa dokształcającego.

Rok szkolny	Liczby bezwzględne				W % liczby ogólnej		
	Ogółem	14 lat	15—17 lat	> 17 lat	14 lat	15—17 lat	> 17 lat
1932/33	86148	6586	42880	36682	**7.7**	**49.8**	**42.5**
1934/35	84134	12679	43905	27550	**15.1**	**52.2**	**32.7**
1935/36	87388	10956	51141	25291	**12.5**	**58.5**	**29.0**
1936/37	97552	10895	59931	26726	**11.2**	**61.4**	**27.4**

Na pierwszy plan wysuwa się kwestia podziału uczniów według wieku. Jak wiadomo, szkoła dokształcająca przeznaczona jest w zasadzie dla młodzieży w wieku lat 14 — 17 lub 15 — 17. W rzeczywistości korzysta z niej również młodzież starsza i to w stosunkowo znacznej liczbie. Podział uczniów szkół dokształcających według wieku przedstawiał się w ostatnich latach następująco: (por. str. 47).

Wśród uczniów w wieku powyżej lat 17 znaczną część — ok. 8 do 9 tys. — stanowi młodzież dorastająca w wieku lat 20 i więcej.

Z liczb powyższych wynika, że młodzież pobierająca naukę w szkołach dokształcających, wzięta jako całość, nie może być uważana za „reprezentację" ogółu młodzieży podlegającej obowiązkowi dokształcania — znaczna część uczniów znajduje się bowiem poza granicami wieku wyznaczonymi przez ustawę. W związku z tym np. jeśli się chce określić stopień realizacji obowiązku dokształcania, nie można po prostu porównywać liczby uczniów szkół dokształcających z ogólną liczbą podlegających obowiązkowi, ale trzeba najpierw wyłączyć uczniów nie będących w wieku dokształcania, inaczej bowiem otrzymalibyśmy wskaźnik realizacji znacznie wyższy od rzeczywistego.

Zasadniczo tak wysoki udział młodzieży poza wiekiem obowiązku uważać należy, oczywiście, za zjawisko nienormalne i niepożądane. Tłumaczy się ono z jednej strony nie dość ścisłym przestrzeganiem przepisów o obowiązku dokształcania, co sprawia, że wielu młodocianych nie wypełnia obowiązku we właściwym czasie i przychodzi do szkoły ze znacznym, nieraz paroletnim opóźnieniem, z drugiej zaś strony — wadliwym postawieniem sprawy dokształcania czternastolatków. Tu przypomnieć należy, że omawiane przez nas cyfry odnoszą się do okresu, kiedy wprawdzie teoretycznie istniał powszechny obowiązek dokształcania, przewidziany ustawą ustrojową z r. 1932, a obejmujący całą młodzież w wieku lat 14 do 17, jednak w praktyce miały zastosowanie tylko przepisy o obowiązku dokształcania młodocianych zatrudnionych w przemyśle, rzemiośle i handlu, dotyczące młodzieży od lat 15 do 17, z wyłączeniem czternastolatków. Młodzież, opuszczająca szkoły powszechne i rozpoczynająca pracę w zawodzie nieraz jeszcze przed osiągnięciem wieku lat 15, żywiołowo garnie się do szkoły dokształcającej, czego wyrazem jest znaczny stosunkowo odsetek czternastolatków wśród uczniów. Jednak właśnie skutkiem wspomnianej rozbieżności między teoretycznie tylko obowiązującymi normami ustawodawstwa szkolnego i praktycznie stosowanymi przepisami ustawodawstwa socjalnego ta naturalna, zdrowa tendencja nie mogła być w całej rozciągłości realizowana. Szkoły stawiały bowiem nieraz trudności w przyjęciu kandydatów, którzy nie osiągnęli wieku lat 15. Jest rzeczą charakterystyczną, że po gwałtownym wzroście w okresie między r. 1932/33 i 1934/35 liczba uczniów najmłodszego rocznika nie podnosi się, jakkolwiek liczebność ogólnej masy młodzieży w tym wieku wciąż jeszcze zwiększa się co roku o kilkadziesiąt tysięcy, a stan zatrudnienia młodocianych stale wzrasta.

Odsetek uczniów w wieku powyżej lat 17 w stosunku do ogółu uczniów zmniejsza się, jednak ich liczba bezwzględna utrzymuje się w ciągu ostatnich paru lat na mniej więcej stałym poziomie (ok. 25 tys.) — i trudno przewidywać znaczniejszy jej spadek w najbliższym czasie. Całkowite unormowanie składu uczniów według wieku osiągnąć można tylko w drodze pełnej realizacji obowiązku dokształcania, tak aby obowiązek ten wypełniany był przez wszystkich podlegających mu we właściwym czasie. Jeśli chodzi o podział według płci, stwierdzić trzeba, że pod tym względem struktura młodzieży uczącej się w szkołach dokształcających jest również wysoce nienormalna. Dziewczęta stanowią zaledwie ok. 20% uczniów szkół dokształcających. Ogólny wskaźnik realizacji obowiązku dokształcania w miastach (w r. 1936/37) wynosił

ok. 15,5%; z tego dla młodzieży męskiej — ok. 23,7%, a dla młodzieży żeńskiej — tylko ok. 7,3%, tj. przeszło trzy razy mniej.

Dysproporcja ta nie jest bynajmniej odbiciem jakiegoś specyficznego ustosunkowania się płci na rynku pracy. W Warszawie np. spis powszechny z r 1931 wykazał w grupie młodocianych w wieku lat 15 — 17 czynnych zawodowo: chłopców — 7.822, dziewcząt — 8.282, przy czym według statystyki szkolnej w r. szk. 1931/32 dziewczęta stanowiły zaledwie 20,4% uczniów szkół dokształcających warszawskich. Zasługuje jednak na uwagę, że dysproporcja ta w ostatnich latach stale się zmniejsza. Okres kryzysu, który spowodował tak silny spadek frekwencji w szkołach dokształcających, nie odbił się prawie zupełnie na frekwencji dziewcząt. Po przejściowym nieznacznym spadku w r. 1932/33 liczba bezwzględna dziewcząt uczących się w szkołach dokształcających nieprzerwanie podnosi się dochodząc w r. 1936/37 do 19 tys. (wobec 12,7 tys. w 1932/33 i 14,6 tys. w 1933/34). Odsetek dziewcząt kształtował się w ciągu ostatniego sześciolecia następująco:

Rok	1931/32	1932/33	1933/34	1934/35	1935/36	1936/37
% dziewcząt	12,8	14,8	18,9	20,6	20,5	19,5

Charakterystyczne są różnice w zależności od terytorium. Najwyższy odsetek występuje w woj. wschodnich — 26,4%, następnie w woj. centralnych — 23,4% i południowych — 21,7%, natomiast w woj. zachodnich sięga on tylko 12,7%, a na Śląsku — 9,8%. Dokładniejsze wyjaśnienie podłoża tych różnic przedstawia wdzięczne pole do badań.

Wyrównanie dysproporcji w zakresie dokształcania młodzieży męskiej i żeńskiej jest jednym z najbliższych zadań polityki szkolnej na tym odcinku. Sprawa organizacji odpowiedniej ilości szkół żeńskich powinna się stać przedmiotem specjalnej troski władz szkolnych.

Niezmiernie charakterystyczne światło na warunki pracy szkoły dokształcającej rzucają dane dotyczące poziomu wykształcenia posiadanego przez uczniów nowowstępujących do szkoły. Poziom ten jest bardzo nierówny. Szkoła dokształcająca w zasadzie oparta jest na pełnej szkole powszechnej, w praktyce jednak tylko część uczniów posiada wykształcenie w tym zakresie, znaczna część zaś ma przygotowanie o wiele skromniejsze, trafiają się nawet półanalfabeci.

Rok szkolny	Uczniowie posiadający wykształcenie w zakresie			
	mniej niż 4	4 albo 5	6	7 i ponad 7
	oddziałów szkoły powszechnej w % ogólnej liczby uczni nowoprzyjętych			
1932/33	10,7	39,9	15,8	33,6
1934/35	4,5	33.1	16.3	46.1
1936/37	2.9	24,0	15.7	57,4

Jest rzeczą jasną, że szkoła dokształcająca rozporządzając materiałem uczniowskim o tak różnym przygotowaniu, nie może pracować z należytą wydajnością i praca jej nie może być tak skuteczna, jak być powinna. Znaczna część energii przeznaczonej na realizację zadań programowych szkoły musi zostać obrócona na uzupełnienie braków w wykształceniu ogólnym uczniów, a poziom nauki obniża się ze względu na konieczność dostosowania wykładu do zakresu wiedzy uczniów. Na szczęście, jak widać z przytoczonego zestawienia, poziom przygotowania uczniów podnosi się dość szybko; obawiać się jednak można, że przy rozszerzeniu zasięgu szkoły dokształcającej i objęciu nauką większej masy młodzieży sytuacja może ulec ponownemu pogor-

szeniu. Zagadnienie to musi być traktowane w płaszczyźnie szerszej — jest to przede wszystkim sprawa podniesienia skuteczności pracy szkoły powszechnej.
Tu zwróćmy jeszcze nawiasem uwagę na ciekawe zjawisko stałego wzrostu liczby nowowstępujących posiadających wykształcenie w zakresie wyższym niż szkoła powszechna: liczba uczniów w tej kategorii zwiększyła się w ciągu pięciu lat niemal w trójnasób, z 1.122 w r. 1932/33 do 3.201 w 1936/37. Zjawisko to zasługuje na bliższe zbadanie.

Jeśli chodzi o podział uczniów według zatrudnienia, to w pierwszym rzędzie zwrócić należy uwagę na zmiany w liczbie niezatrudnionych zawodowo. Liczba ta z 7,4 tys. w r. 1827/28 podniosła się do 16,9 tys. w 1933/34 i 21,0 tys. w 1934/35 — naturalny skutek kryzysu gospodarczego — aby spaść w r. 1935/36 do 14,9 tys. i w roku 1936/37 — do 11,8 tys. Tak gwałtowne tempo zmniejszania się liczby niezatrudnionych przypisać zresztą należy nie tylko poprawie koniunktury gospodarczej, ale również celowej akcji władz szkolnych, które wydały swego czasu instrukcję zalecającą utrudnianie dostępu do szkoły młodocianym nie pracującym. Motywy tego zalecenia nie zostały bliżej wyjaśnione. Bardzo poważne zwiększenie się liczby niezatrudnionych wśród uczniów szkół dokształcających w okresie największego nasilenia kryzysu świadczy o atrakcyjności szkoły, do której bezrobotny nie jest przecież obowiązany uczęszczać.
Uczniów posiadających pracę Główny Urząd Statystyczny dzieli na zatrudnionych w zakładach przemysłowych, rzemieślniczych i handlowych. Przeważają oczywiście rzemieślnicy, którzy stanowią blisko ¾ ogółu zatrudnionych, reszta dzieli się prawie po równu między przemysł i handel. Układ ten na ogół nie ulega poważniejszym zmianom, jedynie odsetek zatrudnionych w handlu w ostatnich latach wzrósł stosunkowo znacznie: z 10,2% w 1933/34 do 13,1% w 1935/36 i 1936/37 — co tłumaczy się zapewne tym, że dotychczas bardzo duża ilość młodocianych pracowników handlowych pozostawała poza zasięgiem szkoły dokształcającej i obecnie coraz silniej do niej ciąży.

Stosowany przez parę lat w publikacjach Gł. Urz. Stat. podział uczniów na zatrudnionych na podstawie umowy o pracy i na podstawie umowy o naukę został ostatnio zarzucony jako nasuwający poważne wątpliwości co do ścisłości i wiarogodności odnośnych danych. Z tych względów pominiemy te dane i tutaj milczeniem.
Porównianie dwóch zestawień z r. szk. 1930/31 i z r. 1935/36, ilustrujących podział uczniów według zawodów, pozwala stwierdzić daleko posuniętą płynność składu zawodowego masy uczniowskiej. Przy znacznym (prawie o ¼) spadku ogólnej liczby uczniów, liczebność niektórych grup zawodowych uległa bardzo nieznacznym zmianom (np. przemysł odzieżowy — 19.216 w 1930/31 i 18.120 w 1935/36, a przemysł spożywczy — z 8.348 do 8.849), innych zaś spadła o połowę i więcej (np. przemysł metalowy z 27.472 do 14.498, graficzny z 1.900 do 926, drzewny z 12.050 do 5.536). Niestety, na podstawie rozporządzalnego materiału trudno jest ustalić, czy zmiany te spowodowane są przesunięciami na rynku pracy, związanymi z przebiegiem koniunktury, czy — i o ile — odgrywają tu rolę jakieś inne czynniki. Niemniej stwierdzić można, że z punktu widzenia organizacyjno-szkolnego jest to zjawisko niepożądane. Nadmierna niestałość struktury zawodowej młodzieży objętej dokształcaniem utrudnia bowiem organizację szkół na zasadzie specjalizacji zawodowej: zorganizowana z pewnym nakładem środków szkoła o jakimś określonym charakterze zawodowym może się już po roku lub dwóch okazać zbędna, a na jej miejsce trzeba będzie organizować szkołę innego kierunku. Zagadnienie to wymaga zresztą, podobnie jak wiele innych, bardziej szczegółowego i wyczerpującego zbadania.

Zazwyczaj skłonni jesteśmy mniemać, że młodociani robotnicy rekrutują się przede wszystkim ze środowiska robotniczego. Dane o podziale uczniów I klasy szkół dokształcających według zawodu i stanowiska społecznego ojca (z r. 1935/36), zestawione w pracy dra Falskiego „Środowisko społeczne młodzieży a jej wykształcenie", zaprzeczają jednak temu mniemaniu. Struktura społeczna młodzieży uczącej się w szkołach dokształcających nie odbiega zbytnio od struktury I kl. szkoły powszechnej — która z dość dużym przybliżeniem reprezentuje strukturę ogółu ludności (oczywiście, za podstawę porównania przyjmujemy tu dane dotyczące szkół powszechnych miejskich). Dzieci robotników nie tylko nie stanowią większości, ale znajdują się nawet w mniejszym odsetku niż w szkole powszechnej (32,7% wobec 39,7%). O wiele mniejszy jest odsetek dzieci pracowników umysłowych zatrudnionych w służbie publicznej (2,6% wobec 5,0%) oraz osób pracujących w zawodach wolnych (0,2% na 0,7%). Inne grupy ludności miejskiej reprezentowane są wśród uczniów szkół dokształcających prawie w tym samym stosunku co wśród uczniów szkół powszechnych: drobni przedsiębiorcy — 25,6 wobec 26,0%, pracownicy umysłowi w przemyśle i handlu — 2,4% wobec 2,3%, niżsi funkcjonariusze publiczni — 10,7% wobec 10,0%. Natomiast dość znaczne różnice in plus wykazują grupy ludności wiejskiej: średni rolnicy (od 15—50 ha) — 1,0% wobec 0,4%, drobni rolnicy (5—15 ha) — 4,2% na 1,8%, małorolni — 10,5% na 6,6%, robotnicy rolni — 3,6% na 3,0%. Różnice te są niewątpliwym przejawem procesu proletaryzacji młodzieży pochodzenia wiejskiego, imigrującej do miast w poszukiwaniu pracy i asymilującej się w nowym środowisku, przy czym szkoła dokształcająca odgrywa na pewno niemałą rolę jako czynnik przyspieszający tę asymilację.

Z powyższego pobieżnego przeglądu cyfr urzędowej statystyki widać, że szkoła dokształcająca już dziś — choć ma do czynienia z materiałem uczniowskim mocno wyselekcjonowanym — skupia w swoich murach elementy bardzo różnorodne. Różnorodność ta będzie tym większa, im szerszy będzie zasięg szkoły dokształcającej. Dlatego już dziś, w przewidywaniu trudności, jakie mogą się w związku z tym wyłonić, należy podjąć odpowiednie prace badawcze, które dostarczyłyby polityce szkolnej konkretnego materiału dla zorientowania się w problemach związanych z realizacją powszechnego obowiązku dokształcania. A. Charszewski

PRZEGLĄD WYDAWNICTW

Marian Falski. ŚRODOWISKO SPOŁECZNE MŁODZIEŻY A JEJ WYKSZTAŁCENIE. Warszawa 1937. Str. 100. Wydawnictwo Ministerstwa W. R. i O. P.

Wydana niedawno praca dra Mariana Falskiego, długoletniego kierownika referatu statystycznego Ministerstwa W. R. i O. P., jest poświęcona zasadniczemu zagadnieniu zależności wykształcenia od środowiska społecznego młodzieży. Autor, rzetelny i sumienny badacz, mający w swym dorobku cały szereg prac z dziedziny organizacji szkolnictwa powszechnego („Kwestie podstawowe w organizacji szkolnictwa powszechnego" wydane w r. 1936), oświetla obecnie środowisko społeczne młodzieży w szkołach wszystkich typów, m. in. w szkolnictwie dokształcającym zawodowym. Praca ta oparta jest na urzędowych danych statystyki szkolnej z r. 1935/36, które niekiedy autor konfrontuje z danymi powszechnego spisu ludności z r. 1931.

Nas tu przede wszystkim zainteresują wyniki badań Falskiego odnoszące się do środowiska społecznego młodzieży uczęszczającej do szkół dokształcających zawodowych. Tablica XIX podaje statystykę ogółem 31.109 uczniów I klasy szkół dokształcających zawodowych według zawodu i stanowiska ojca w r. 1935/36, z tego

w Warszawie uczęszczało 4.928, woj. warszawskim — 1.346, woj. łódzkim — 2.608, kieleckim — 1.460, lubelskim — 1.239, białostockim — 243, wileńskim — 391, nowogródzkim — 119, poleskim — 91, wołyńskim — 1.375, poznańskim — 3.800, pomorskim — 1.359, śląskim — 3.809, krakowskim — 3.317, lwowskim — 3.373, stanisławowskim — 1.221 i tarnopolskim — 430 uczniów I klasy.

Co się tyczy zawodu ojca uczniów klasy I szkół dokształcających zawodowych w Warszawie, to na ogólną liczbę 4.928 uczniów: 50 ojców było większymi przedsiębiorcami w przemyśle, handlu lub komunikacji (1%); 1 — większym właścicielem lub dzierżawcą rolnym; 1.281 — mniejszymi przedsiębiorcami (26%); 272 — mniejszymi właścicielami i dzierżawcami rolnymi (4,5%) (przy czym warto zaznaczyć, że spośród tych ostatnich 169 ojców, tj. 3,4%, miało do 5 ha ziemi); 7 — uprawiało wolne zawody (0,1%); 124 — było pracownikami umysłowymi w instytucjach publicznych (2,5%); 195 — pracownikami umysłowymi w przemyśle, handlu i in. (4%); 11 — pracownikami umysłowymi w rolnictwie (0,2%); 737 — niższymi funkcjonariuszami (15%); 83 — pracownikami domowymi (1,7%); 1.828 — robotnikami w przemyśle, handlu i in. (37,1%); 198 — robotnikami rolnymi (4%) a 141 — rentierami (w tym 127 emerytami i inwalidami) (2,9%).

Powyższe dane statystyczne warto porównać jeszcze z cyframi z całej Polski obejmującej ogółem 31.109 uczniów. Otóż 250 ojców było większymi przedsiębiorcami (0,8%); 50 — większymi właścicielami i dzierżawcami rolnymi (0,2%); 7.970 — mniejszymi przedsiębiorcami (25,6%); 4.902 — mniejszymi właścicielami i dzierżawcami rolnymi (15,7%); 64 — pracowało w wolnych zawodach (0,2%); 825 — pracownikami umysłowymi w instytucjach publicznych (2,6%); 761 — pracownikami umysłowymi w przemyśle, handlu i in. (2,4%); 79 — pracownikami umysłowymi w rolnictwie (0.3%); 3.327 — niższymi funkcjonariuszami (10,7%); 431 — pracownikami domowymi (1,4%); 10.161 — robotnikami w przemyśle, handlu i in. (32,7%); 1.107 — robotnikami rolnymi (3,6%) oraz 1.182 — rentierami (3,8%). Dane statystyczne zarówno z całej Polski jak i z Warszawy wyraźnie wskazują na proletariackie środowisko uczniów I klasy szkół dokształcających zawodowych, gdyż z 31.109 uczniów objętych badaniami Falskiego aż **16.601 jest dziećmi robotników** przemysłowych i rolnych, chłopów i służby domowej. Liczbę tę należałoby jeszcze uzupełnić źle uposażonymi pracownikami innych zawodów. W Warszawie odnośne dane są równie wymowne, gdyż na ogólną ilość 4.928 uczniów — 2.381 to dzieci robotników przemysłowych i rolnych, chłopów i służby domowej. Jeżeli jednak porównamy te dane statystyczne z ogólnymi danymi statystycznymi ludności według spisu z r. 1931, okaże się, że odsetek młodzieży uczęszczającej do szkół dokształcających zawodowych będzie znacznie wyższy dla dzieci ludności lepiej usytuowanej, zwłaszcza miejskiej.

Bibliografia wydawnictw i artykułów dotyczących Szkolnictwa Dokształcającego Zawodowego

Znaczenie zestawień bibliograficznych jest dziś powszechnie doceniane. Coraz trudniej wyszukać odpowiedni materiał poświęcony danemu zagadnieniu, zwłaszcza jeżeli jest rozproszony po czasopismach.

Wzrastające zainteresowanie szkolnictwem dokształcającym zawodowym skłoniło mnie do zebrania bibliografii, poświęconej temu zagadnieniu. Wszystkie podane wydawnictwa znajdują się w Bibliotece Ministerstwa W. R. i O. P., poza tym są opracowane czasopisma: „Szkoła zawo-

dowa" (Poznań 1926—1935, obecnie już nie wychodząca) oraz „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" wyd. Sekcji Szkoln. Dokszt. Z. N. P., Warszawa.

Dział I obejmuje zagadnienia ogólne i ustrojowe.
„ II „ „ programowe.
„ III „ „ związane z działalnością szkolnictwa dokształc. zawodowego w kraju i za granicą.

DZIAŁ I. ZAGADNIENIA OGÓLNE I USTROJOWE.

Abbott Edith. Social wefare and professional education. (Dobrobyt społeczny i wychowanie zawodowe). Chicago 1931. Str. 177.

B. J. inż. XXI kongres szkolnictwa zawod. i dokszt. we Francji. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. IV. 1936/7. Nr 7—8. Str. 190—191.

Bardach A. Chałupnictwo w Polsce. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. II. 1934/5. Str. 180.
— Ekonomia Polski współczesnej w szkole dokszt. zaw. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. III. 1935/6. Str. 73—76.
— Frontem do młodzieży. Ankieta na temat zainteresowań uczniów szkół dokształcających. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. III. 1935/6. Str. 107—109.
— Kartelizacja przemysłu polskiego. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. II. 1934/5. Str. 209—211.
— Koncentracja przemysłu w Polsce. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. II. 1934/5. Str. 180—181.
— Kronika chałupnicza. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. II. 1934/5. Str. 211 i 233.
— Przemysł radiotechniczny. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. II. 1934/5. Str. 180.
— Pedagogika szkoły dokształcającej. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. III. 1935/6. Str. 25—26.
— Rzemiosło nielegalne. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. IV. 1936/7. Str. 37—39.
— Szkoła dokształcająca zawodowa a zainteresowania młodzieży. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. III. 1935/6. Str. 49—50.
— Szkoła dokszt. zawodowa a życie gospodarcze. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. II. 1934/5. Str. 231.

Bgacki J. O cel i formy organizacji młodzieży na terenie szkół dokszt. zawodowych. „Szkoła Zawodowa" R. IX. 1934. Str. 38 i 71.

Biegeleisen L. W. Dostosowanie szkolnictwa dokszt. zaw. do potrzeb życia gospodarczego. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. III. 1935/6. Str. 145 i 173.
— Praca fizyczna. „Szkolnictwo Zawodowe" R. III. 1936/7. Str. 68 i 100.
— Szkolnictwo dokształcające zawodowe wobec potrzeb gospodarczych. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. III. 1935/6. Str. 99 i 121.
— Szkoła a gospodarstwo narodowe. Analiza rynku pracy ze stanowiska szkolnictwa zawodowego. T. I—II. Lwów 1934/5. Str. 253.
— Założenia gospodarcze kształcenia i dokształcania zawodowego. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. IV. 1936/7. Str. 50—58.

Błachowski Stefan. Szkolnictwo zawodowe wobec wyboru zawodu. „Szkoła Zawodowa" R. I. 1926/7. Str. 3—6.
— Szkoła a poradnictwo zawodowe. „Szkoła Zawodowa" R. II. 1927/8. Str. 73—78.

Bujno Jerzy. O frekwencji uczniów w szkołach dokszt. zaw. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. II. 1934/5. Str. 155.

Burdecki Feliks. Postęp techniki a rozwój zagadnień gospodarczych. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. V. 1937/8. Str. 15.

Chałasiński Józef. Przedmiot i zadanie pedagogiki socjalnej. „Szkoła Zawodowa" R. I. 1926/7. Str. 79—84.
— Szkoła w społeczeństwie amerykańskim. Warszawa 1936. Str. 464.
— Środowiska i czynniki wychowania społecznego. „Szkoła Zawodowa" R. I. 1926/7. Str. 123—126 i 150—152.
— Wychowawcza wartość pracy fizycznej a szkolnictwo zawodowe. „Szkoła Zawodowa" R. I. 1926/7. Str. 99—104.

Charszewski Adam. Obowiązek dokształcania w świetle statystyki. „Szkoła Dokszt. Zawod." R. II. 1934/5. Str. 191—196.
— Sieć szkół dokształcających zawodowych w Polsce w r. 1935/36. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. IV. 1936/7. Str. 198—207.
— W świetle cyfr. (Zagadnienie bytu szkół dokszt.). „Szkoła Dokszt. Zaw." R. II. 1934/5. Str. 137—141.
— Wydatki na szkoły dokształcające zawodowe. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. IV. 1936/7. Str. 161—174.
— Zagadnienie realizacji obowiązku nauczania. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. IV. 1936/7. Str. 2—7.

Christiaens A. G. Une méthode d'orientation professionnelle. Bruxelles 1925. Str. 293.

Chroboczek J Problem obsadzania wolnych stanowisk w szkołach zawodowych Czechosłowacji. „Szkoła Zawodowa" R. VII. 1932. Str. 66.

Cock de J. L'éducation esthétique dans l'enseignement professionel feminin. Charleroy 1934. Str. 17.

Cyran Wojciech. Współdziałanie na terenie szkoły dokszt. zawodowej. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. I. 1933/4. Str. 146—148.

Deptuła J. O cel i formy organizacji młodzieży na terenie szkół dokszt. zawodowych. „Szkoła Zawodowa" R. IX. 1934. Str. 94.

— Jakie korzyści upatruje młodzież w przynależności do organizacji. „Szkoła Zawodowa" R. IX. 1934. Str. 147.

Druot A. Enseignement professionel. Compte rendu de la Semaine Pedagogique du Travail Manuel (20 — 25.VII.1934). Paris 1935. Str. 131.

Drzewiecki Piotr. O wychowanie gospodarcze, konieczność reformy szkolnej. Warszawa 1930. Str. 19.

Dunkman Karl. Die Lehre vom Beruf. Eine Einfuehrung in die Geschichte und Soziologie des Berufs. Berlin 1922. Str. 321.

Ehrlich E. Szkoła dokszt. zaw. a samorząd gospodarczy. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. III. 1935/6. Str. 161.

Essig O. Beruf und Menschentum. Berlin (1921). Str. 83.

— Im Kampf um die Berufschule. Berlin 1924. Str. 83.

Fechner K., Schmidt O. Muensschener Volks- und Fortbildungsschulen. Leipzig 1909. Str. VIII + 210.

Feld F. Die Berufsbildungsidee als Kernproblem einer kulturpaedagogischen Reform. Leipzig 1926. Str. 30.

— Grundfragen der Berufsschul- und Wirtschaftpaedagogik. Langensalza 1928. Str. X+172.

Filasiewicz K. W sprawie szkolnictwa przemysłowego. Lwów 1919. Str. 57.

Finger E. Stosunek nauczyciela do uczniów-terminatorów. „Szkoła Zawodowa" R. I. 1926/7. Str. 9—17.

Frąckowiak T. Wybór zawodu i jego wpływ na człowieka. „Szkoła Zawodowa" R. VIII. 1933. Str. 99.

Franchet A. et **Franchet L.** La culture générale des jeunes gens se destinant à l'industrie. Paris 1921. Str. 374.

Frank Louis. L'éducation domestique des jeunes filles. Paris. Str. XXIV + 547.

G. E. Szkoły dokształcające wiejskie. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. IV. 1936/7. Str. 22—25.

Gaertner Wawrzyniec. Publiczne szkoły dokształcające zawodowe na ziemiach zachodnich Rzplitej. (Poznań) 1930. Str. 8 nl. + 119.

Gondek Józef. Szkolnictwo dokształcające w Danii. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. II. 1934/5. Str. 240—243.

Grotowska Helena. O szkołach zawodowych we Włoszech. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. II. 1934/5. Str. 178—179.

Handbuch fuer des Berufs und Fachschulwesen. II Auflage. Leipzig 1929. Str. XII + 737.

Hanusiak Z. O prawa absolwentów szkół zawodowych. „Szkoła Zaw." R. II. 1927/8. Str. 115.

Hartmann K. O. Die Wesensfragen der Berufsschul-Erziehung und die Zeitbedingte Durchfuehrung. Köln 1931. Str. VIII + 232.

Hauszyld Wacław. Rzemiosło w krajach europejskich. Warszawa 1933 Str. 117.

Heilpern M. Szkoły zawodowe rzemieślnicze i niższe techniczne. Warszawa 1918. Str. 115.

Hessen Sergiusz. Gospodarka narodowa a szkolnictwo. „Szkolnictwo Zawodowe" R. III. 1936/7. Str. 88—99.

— Szkoła i demokracja na przełomie. Przeł. Adam Zieleńczyk. Warszawa 1938. Str. 499.

— Szkoła dokształcająca zawodowa i jej miejsce w systemie szkolnictwa współczesnego. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. 1935/6. Str. 193—211.

Hoffmann F. Die organisation des Handwerks. Berlin 1929. Str. VII + 194.

J. M. Nowa organizacja szkolnictwa dokszt. zaw. „Szk. Dokszt. Zaw." R. V. 1937/8. Str. 1—3.

Jakobi J. Metoda testów w nauczaniu szkolnym. „Szkoła Zawodowa" R. IV. 1929/30. Str. 1.

Jakubowski I. Karność w dokszt. szkole zawodowej. „Szkoła Zaw." R. II. 1927/8. Str. 136.

Jakuszko Antoni. O atmosferę wychowawczą szkół dokszt. zaw. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. I. 1933/4. Str. 89—92.

Janáček A. i Schmidt B. Problémy prúmyslové školy mistrovské. Klando 1930. Str. 88.

Jaroszewski Kazimierz. Nauka rzemiosła i szkolnictwo zawodowe. „Szkoła Zawodowa" R. VIII. 1933. Str. 37 — 38.

— Na tle prac nad reformą ustroju szkolnictwa zawodowego. „Szkoła Zawodowa" R. VIII. 1933. Str. 145, 169 i 193; R. IX. 1934. Str. 5, 25, 57, 81 i R. X. 1935. Str. 105, 130, 153 i 189.

— Na tle prac nad reformą ustroju szkoln. zaw. (Odbitka). Poznań 1935. Str. 101 + 1 nlb.
— O współpracę samorządów gospodarczych ze szkołami dokszt. zawodowymi. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. II. 1934/5. Str. 56, 101 i 141.
— Podstawy finansowe ustroju szkoln. zaw. we Francji. „Szk. Zaw." R. VIII. 1933. Str. 109.
— Podstawy finasowe ustroju szkolnictwa zawodowego w Polsce i w Szwajcarii. „Szkoła Zawodowa" R. VIII. 1933. Str. 131.
— Rzemiosło a szkoła dokszt. zawodowa. „Szk. Dokszt. Zaw." R. II. 1934/5. Str. 164—170.
— Ustrój szkolnictwa zawodowego w Szwajcarii. „Szkoła Zaw." R. VIII. 1933. Str. 38—40.
— Zagadnienie dokształcania zawodowego. „Szkoła Zawodowa" R. IX. 1934. Str. 194.
Jędrzejczyk St. Z przeszłości szkoły dokształcającej zawodowej. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. IV. 1936/7. Str. 207—209.
Jodkowski Ed. Do wspólnej pracy. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. I. 1933/4. Str. 117—122.
— Kilka uwag o naszych najpilniejszych zadaniach. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. II. 1934/5. Str. 10—11.
— Nasze bolączki. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. I. 1933/4. Str. 12—13.
— O środkach wychowawczych na terenie szkoły dokształcającej zawodowej. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. I. 1933/4. Str. 40—43.
— Typ ucznia i nauczyciela szkoły dokształcającej zawodowej. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. I. 1933/4. Str. 57—60.
Juszczak K. W. Rzemiosło a kwestia młodocianych robotników. „Szkoła Zawodowa" R. I. 1926/7. Str. 56—57.
Kałasznikov A. G. Industrialno-trudovaja szkoła. Izd. III. Moskwa (1924). Str. 120.
Kerschensteiner G. Beobachtungen und Vergleiche über Einrichtungen für gewerbliche Erziehung ausserhalb Bayern. München 1901. Str. 10 + 245.
Kłosowski Wł. Jak budzić zmysł oszczędnościowy u uczniów rzemieślników. „Szkoła Zawodowa" R. II. 1927/8. Str. 30.
— Małe szkoły zawodowo-dokształcające. „Szkoła Zaw." R. I. 1926/7. Str. 201 i 230.
— O lepszy materiał uczniowski dla rzemiosła. „Szkoła Zaw." R. I. 1826/7. Str. 61—63.
— Zastosowanie metody daltońskiej w nauce szkolnej. „Szk. Zaw." R. IV. 1929/30. Str. 194.
Klee Tadeusz. Szkolnictwo dokształcające zawodowe w Austrii. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. II. 1934/5. Str. 156—158.
Kociurski Roman. Znaczenie światopoglądu ucznia szkoły zawodowej. „Szkoła Zawodowa" R. III. 1928/9. Str. 36.
Kohlmann Curt. Fabrikschulen. Berlin 1911. Str. VIII + 148.
Kollis Władysław. Szkoła zawodowa a wychowanie zawodowe. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. I. 1933/4. Str. 31—33.
Kossuth Stefan. Zawody techniczne. Warszawa 1912. Str. 239.
Kozakówna Lidia. Kształcenie młodzieży do handlu według systemu Baty. (Kraków 1936). Str. 47.
Kozłowski Teofil. Kto? Nauczyciel szkoły powszechnej czy zawodowej? „Szkoła Dokszt. Zaw." R. I. 1933/4. Str. 133—139.
— Zadania szkoły dokształcającej zawodowej na tle nowej ustawy ustrojowej. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. I. 1933/4. Str. 101—107.
Krąkowski L. Nieco o klasach przygotowawczych. „Szkoła Zawodowa" R. II. 1927/8. Str. 11.
— Szkoła, jakiej wsi polskiej potrzeba. „Szkoła Zawodowa" R. IV. 1929/30. Str. 135.
— Wychowanie młodzieży zaniedbanej moralnie. „Szkoła Zaw." R. IV. 1929/30. Str. 129.
Krasensky Hans. Grundzüge der Wirtschaftspadagogik entwickelt aus dem Objekt der Betriebswirtschaftslehre. Berlin 1935. Str. 135.
Krzeska J. Ustawodawstwo pracy młodocianych w Polsce. „Szkoła Zaw." R. V. 1930/1. Str. 30.
Krzywobłocki B. Stan obecny i zadania szkół zawodowych dokształcających. „Szkoła Zawodowa" R. II. 1927/8. Str. 193.
Kuznowicz Mieczysław. Wychowanie polskiej młodzieży dla polskiego przemysłu. Kraków 1917. Str. 14.
Kwiatkowski Stanisław. Istota i zadania szkolnictwa dokształcającego. „Głos Warszawski" Nr 7 (88) z marca 1937. Str. 194—199.
— „Młody Zawodowiec" w szkole dokształcającej zawodowej. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. III. 1935/6. Str. 45—47.
— O byt szkoły dokszt. zawodowej. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. II. 1934/5. Str. 49—52.
— O należyte postawienie zagadnienia realizacji dokształcania młodzieży. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. II. 1934/5. Str. 185.
— Organizacja szkół dokształcających zawodowych w Czechosłowacji. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. II. 1934/5. Str. 11—14.

— O przystąpienie do realizacji obowiązkowego dokształcania młodzieży do lat 18. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. III. 1935/6. Str. 97—99.
— Nasze stanowisko. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. IV. 1936/7. Str. 1—2.
— Postulaty w sprawie bytu szkolnictwa dokszt. zawodowego w Polsce. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. III. 1935/6. Str. 219—227.
— Przed zjazdem (Sekcji Szkoln. Dokszt. Zaw. Z. N. P.). „Szkoła Dokszt. Zaw." R. III. 1935/6. Str. 170—172.
— Sprawa szkolnictwa dokształcającego zawodowego na dobrej drodze. (Projekt ustawy o zakładaniu i utrzymywaniu szkół dokszt. zaw. w parlamencie). „Szkoła Dokszt. Zaw." R. IV. 1936/7. Str. 129—130.
— Szkolnictwo dokształcające zawodowe w świetle obrad Państwowej Rady Oświecenia Publ. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. IV. 1936/7. Str. 82—86.
— Szkoły młodzieży fabrycznej w Rosji Sowieckiej. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. II. 1934/5. Str. 41—42.
— Wobec nowego statutu Z. N. P. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. III. 1935/6. Str. 1—3.
— Zagadnienie szkolnictwa dokształcającego w Radzie Oświecenia Publ. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. II. 1934/5. Str. 82—85.
Lewe B. i Kossuth St. Szkoły rzemiosł budowlanych. Warszawa 1910. Str. 61.
Ligocki J. Kilka słów o trudnościach pracy w dokształcającej szkole kupieckiej. „Szkoła Zawodowa" R. I. 1926/7. Str. 7—8 i 31—32.
Lorkiewicz Cz. Głuchoniemy a dokszt. szkoła zaw. „Szkoła Zaw." R. IV. 1929/30. Str. 127.
— O poradnictwie zawodowym dla młodzieży fizycznie lub umysłowo upośledzonej. „Szkoła Zawodowa" R. V. 1930/1. Str. 90 i 97.
Lulek T. i Weigt H. O polską szkołę handlową. Kraków — Warszawa 1919. Str. 64.
Ł. Projekt powszechnego dokształcania we Francji. „Szkoła Zaw." R. I. 1926/7. Str. 44—45.
M. S. inż Szkoły dokształcające. Część I. Rzeszów 1934. Str. 49.
Maass R. Unterrichtspraxis. Handbuch fuer den Lehrer der gewerblichen Berufsschule. IV Auflage. Langensalza 1930. Str. 245.
Madurowicz L. Pomieszczenie i urządzenie szkolnych pracowni gospodarskich. Warszawa 1935. Str. 30 + 39 tabl.
Marcinkowski J. Kilka uwag o dokształcającej szkole zawodowej niżej zorganizowanej. „Szkoła Zawodowa" R. I. 1926/7. Str. 84—86.
Markiewicz St. Szkolnictwo zawodowe w Polsce i system wychowawczy. „Szkoła Zawodowa" R. I. 1926/7. Str. 57—60.
Materiały Min. W. R. i O. P. do organizacji szkolnictwa zawodowego. Lwów (1934). Str. 1076.
Mazurkiewicz M. O stosunek ustawodawczy do młodzieży szkoły dokształcającej zawodowej. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. I. 1933/4. Str. 122—126.
— Zagadnienie roku przerwy między szkołą powszechną a dokształcającą. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. I. 1933/4. Str. 75—77.
Mezer de K. Dokształcająca szkoła zawodowa, jej cel i zadanie. „Szkoła Zawodowa" R. IV. 1929/30. Str. 18.
— Zastosowanie zasad metody daltońskiej w szkole dokształcającej zawodowej. „Szkoła Zawodowa" R. IV. 1929/30. Str. 25.
Młodowska J. Związki, stowarzyszenia, wycieczki i kolonie, jako środki obywatelskiego kształcenia młodzieży. „Szkoła Zawodowa" R. VI. 1931/2. Str. 49 i 86.
Niećko E. ks. Dodatnie i ujemne przeżycia młodzieży w pracy zawodowej. „Szkoła Zawodowa" R. VIII. 1933. Str. 25, 56 i 78.
Ober Fr. Nowoczesna szkoła zawodowa. „Szkoła Zawodowa" R. IV. 1929/30. Str. 134.
— O kształceniu młodzieży rzemieślniczej. „Szkoła Zaw." R. I. 1926/7. Str. 153, 178 i 212.
— Wyszkolenie rzemieślnika według Ustawy Przemysłowej. „Szkoła Zawodowa" R. II. 1927/8. Str. 131.
Oderfeldówna A. Współczesna antynomia pracy a wychowanie. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. IV. 1936/7. Str. 92—97.
Okraszewski A. Jakie wykształcenie powinien posiadać każdy rzemieślnik. „Szkoła Zawodowa" R. VI. 1931/2. Str. 37.
Papis K. O wychowaniu młodzieży rzemieślniczej. „Szkoła Zawodowa" R. III. 1928/9. Str. 51.
— Wychowanie obywatelskie młodzieży rzemieślniczej w dokształcających szkołach zawodowych. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. IV. 1936/7. Str. 59—62.
Pawłowski A. Instytut naukowy rzemieślniczy im. Marszałka J. Piłsudskiego w Warszawie. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. IV. 1936/7. Str. 68—70.
Perret J., Masel P., Noyer B. L'orientation professionnelle. Paris 1926. Str. 283.
Petersen P., Zimmermann W. Die Aufgaben des neuen Berufschulweisens und die Berufschulgemeinde im Lichte der Jugendkunde und sozialer Politik. Weimar 1925. Str. VIII+196.

Petira S. Pruvodce po školstvi prumyslovém a odborném v Československe Rep. Praha 1924. Str. 79.
Piekarski M. O zbliżenie szkół ogólnokształcących i zawodowych. „Szkoła Zawodowa" R. II. 1927/8. Str. 177, 201 i 217.
Podgórski P. Propaganda bezpieczeństwa pracy w szkołach dokształcających zawodowych. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. III. 1935/6. Str. 30—36.
Pohorecki A. Szkoła na prowincji i jej potrzeby. „Szkoła Zaw." R. IV. 1929/30. Str. 210.
Porębska H. Psychiczna struktura zawodowca. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. I. 1933/4. Str. 62—64. i 92—94.
— Kongres wychowania moralnego w Krakowie. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. II. 1934/5. Str. 39—41.
— Rzeczywistość szkolna. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. II. 1934/5. Str. 152—154.
Porębski Eug. Czy nasze rzemiosło może sprostać potrzebom obrony państwa. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. II. 1934/5. Str. 217—221.
— Najpilniejsze potrzeby szkolnictwa dokształcającego zawodowego. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. II. 1934/5. Str. 115—122.
— Rola i zadanie szkół dokształcających dla przemysłu i rzemiosła. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. I. 1933/4. Str. 2—9.
— Trudności, które muszą być pokonane. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. II. 1934/5. Str. 2—5, 17—20, 52—56 i 85—89.
— Zagadnienie nauczyciela szkoły dokształcającej zawodowej. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. II. 1934/5. Str. 161—163 i 188—191.
Proffit Maris M. Technical and Trade Schools. Washington 1933. Str. 23.
Ptasiński Cecylian. Rzemiosło w Polsce współczesnej. Lublin 1934. Str. 6 nlb. + 236.
Radwan Władysław. Czym ma być szkoła dokształcająca w Polsce. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. IV. 1936/7. Str. 86—91.
Rascol Louis. La véritable éducation professionnelle. Enseignement Primaire. Supérieur Professionnel ou Enseignement Technique. Paris 1923. Str. 93.
Rękosiewicz W. Współpraca dokształcającej szkoły zawodowej z rzemiosłem, przemysłem i handlem. „Szkoła Zawodowa" R. II. 1927/8. Str. 25.
Ripperger P. Unterrichtspraxis. Handbuch fuer den Lehrer der gewerblichen Berufsschule. Fachkunde fuer das Metallgewerbe. Langensalza 1931. Str. 157.
Rosa A., Jindra J. Prumyslove a odborné školstvi v Rep. Československé. Praha 1928. Str. 224 + 126.
Roux J. Les écoles nationales professionnelles. (Armentières, Nantes Vierson, Voiron). Paris. Str. 56 + 7 nlb.
Różycki A. Praca oświatowa nad młodzieżą rzemieślniczą. „Szkoła Zaw." R. V. 1930/1. Str. 40.
Ryll H. Badania testowe w szkole zawodowej dokształcającej. „Szkoła Zawodowa" R. V. 1930/1. Str. 124.
Rydlewski M. Statystyka szkół zawodowych w Polsce. Szkoła Zaw." R. I. 1926/7. Str. 126—127.
Ryngmanowa J. Poradnia pedagogiczna w Wiedniu dla uczniów dokształcających szkół zawodowych. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. II. 1934/5. Str. 212.
— Przygotowanie do zawodu jako problemat społeczny. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. II. 1934/5. Str. 195.
— Zagadnienie kosztów utrzymania szkół zawodowych we Francji. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. II. 1934/5. Str. 234.
— Zagadnienie pracy jako zagadnienie kultury. „Szk. Dokszt. Zaw." R. II. 1934/5. Str. 221.
Samolewicz W. Zarys historii powstania szkolnictwa zawodowego dokształcającego. „Szkoła Zawodowa" R. VIII. 1933. Str. 5, 28 i 60.
Sarad W. Szkoły dokształcające zawodowe o dziennym nauczaniu. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. II. 1934/5. Str. 90—92 i 132—135.
Schindler R. Das gewerbliche Fortbildungswesen in Oesterreich. Wien 1904. Str. 264.
Schink G. Die Berufsschule der Stadt Schweinfurt a. M.Wuerzburg 1931. Str. 171.
Schul. Die im Dienst der Berufserziehung und Berufsberatung. Unter Mitarbeit anerkannten Fachleute herausgegeben von der Reichsarbeitsverwaltung. Berlin 1928. Str. 358.
Schulz M. Les professions feminines 1935—1936. Paris Str. 150.
Schuerholz F. Grundlagen einer Wirtschaftspaedagogik. Zum Kampf um Wirtschaftsfuerung und Sozialordnung. Erfurt 1928. Str. 132.
Simon O. L'orientation professionnelle en France et a l'étranger. Paris 1927. Str. XV + 178.
Sieg E. Szkoła zawodowa jako ośrodek wychowania młodzieży rzemieślniczej. „Szkoła Zawodowa" R. V. 1930/1. Str. 9.
Skowron St. Czy dokształcająca szkoła przemysłowa jest szkołą zawodową. „Szkoła Zawodowa" R. II. 1927/8. Str. 3.

— Etyka zawodowa. „Szkoła Zawodowa" R. II. 1827/8. Str. 78.
— Idea osobowości nauczyciela przemysłowego w pracy nad wychowaniem i wyszkoleniem młodzieży rzemieślniczej. „Szkoła Zawodowa" R. II. 1927/8. Str. 56 i 87.
Skrzywan St. Jak budujemy nasze szkolnictwo zawodowe? Warszawa 1935. Str. 41.
— Prace nad reformą szkolnictwa zawodowego. „Przegląd Gospodarczy" 1933, nr 20. Str. 722—762.
Słomczyński J. O drogowskaz życia dla młodzieży. „Szkoła Zawodowa" R. VI. 1931/2. Str. 169.
— O realizację naczelnych haseł społecznych w szkole. „Szkoła Zawodowa" R. VI. 1931/2. Str. 81.
— O wzajemny stosunek wychowawcy i ucznia. „Szkoła Zawodowa" R. V. 1930/31. Str. 121.
— Praca jako środek wychowawczy. „Szkoła Zawodowa" R. VIII. 1933. Str. 9.
— Sprawa wzajemnego stosunku wychowawcy i wychowanka. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. III. 1935/6. Str. 36 i 59.
— Zagadnienie karności w dokształcających szkołach zawodowych. „Szkoła Zawodowa" R. VI. 1931/32. Str. 3 i 25.
— Wady i braki psychiczne młodzieży oraz ich przyczyny. „Szkoła Zawodowa" R. III. 1928/29. Str. 121 i 162.
Sobczak J. Motywy wstępowania uczniów Publ. Szkoły Dokszt. Zaw. Nr 1 w Poznaniu do stowarzyszeń. „Szkoła Zawodowa" R. X. 1935. Str. 37—48.
Sobiński J. Młodzi idą. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. III. 1935/36. Str. 77—82.
— Młodzież rzemieślnicza a organizacje. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. III. 1935/6. Str. 54 i 156.
— Państwowy Kurs Wakacyjny dla nauczycieli szkół zaw. dokszt. w Wilnie. „Szkoła Zawodowa" R. VII. 1932. Str. 40.
— Szkoła zawodowa dokształcająca a warsztat pracy ucznia. „Szkoła Zawodowa" R. VII. 1932. Str. 25 i 49.
— W sprawie dokształcania terminatorów. „Szkoła Zawodowa" R. IX. 1934. Str. 76.
Srzeniawa J. Troska o właściwe przygotowanie do zawodu. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. I. 1933/34. Str. 60—62 i 108—110.
Stanisławski J. Kongres Międzynarodowy kształcenia zawodowego w Liège w 1930 r. „Szkoła Zawodowa" R. V. 1930/31. Str. 154.
Staniszewski A. Poradnictwo zawodowe w Niemczech. „Szkoła Zawodowa" R. III. 1928/29. Str. 138.
— Wybór zawodu jako skuteczny środek podniesienia poziomu rzemiosła. „Szkoła Zawodowa" R. I. 1926/27. Str. 25—30.
Stendig S. Rola nauk pedagogicznych w szkole zawodowej. Kraków, 1937. Str. 8.
Stiller Wł. Młody robotnik a szkoła zawodowa. „Szkoła Zawodowa" R. II. 1927/8. Str. 1.
— Trudności pracy w jednoklasowej dokształcającej szkole zawodowej. „Szkoła Zawodowa" R. V. 1930/31. Str. 2.
Szczęsny Wacław. Szkolnictwo zawodowe Rzeczypospolitej Polskiej. Przewodnik dla rodziców, wychowawców i młodzieży. Warszawa, 1925. Str. 188.
Szkoła Dokształcająca Zawodowa (Program tymczasowy). Warszawa 1927. Str. 40 + 1 n.
Szulkin Michał. Czytelnictwo młodzieży szkół dokształcających zawodowych. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. I. 1933/34. Str. 73—74.
— Kilka uwag o czytelnictwie i zainteresowaniach młodzieży szkół dokształcających zawodowych. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. IV. 1936/7. Str. 32—34.
— Początki i rozwój szkolnictwa dokształcającego zawodowego w Polsce. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. IV. 1936/7. Str. 139—147.
— Stany Zjednoczone A. P. (szkolnictwo dokształcające zawodowe). „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. IV. 1936/7. Str. 114.
— Wybór zawodu w życiu młodzieży. „Życie Dziecka" 1936. Nr 12 i odb. str. 9.
— Z dziejów szkolnictwa dokształcającego zawodowego w Polsce. „Głos Warszawski" Nr 7 (88) z marca 1937. Str. 199—204.
Szuman St. Przygotowanie umysłowości młodzieży szkolnej do wyboru zawodu. „Szkoła Zawodowa" R. II. 1927/28. Str. 97 i 121.
Szwarc K. Dokształcająca matura. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. IV. 1936/7. Str. 62.
— Praca wychowawcza w szkole dokształcającej zawodowej. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. III. 1935/6. Str. 102 i 129.
— Problem koedukacji w szkole dokształcającej zawodowej. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. II. 1934/5. Str. 225—230.
— Rola a pozycja socjalna nauczyciela szkoły dokształcającej zawodowej. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. IV. 1936/7. Str. 12—15 i 17—21.
— Świetlica — Klub. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. IV. 1936/7. Str. 27—31.

Szyc Jan. Szkolnictwo zawodowe wobec nowych aktów ustawodawczych i projektu ustawy o ustroju szkolnictwa. Warszawa 1928. Str. 23.

Świetliczko St. O ideał wychowawczy szkoły zawodowej. „Szkoła Zawodowa" R. V. 1930/31. Str. 174.

Tatoń Antoni. Szkoła dokształcająca zawodowa handlowa a szkoła typu zasadniczego. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. II. 1934/5. Str. 59—63.

Taubenszlag R. Ankieta w sprawie samorządu uczniowskiego. „Szkoła Zawodowa" R. IV. 1929/30. Str. 91.

Tokarski Fr. Szkoła rzemieślnicza, jej ustrój i organizacja. Warszawa 1922. Str. IV + 136.

Tomaszewski K. Patronat nad młodzieżą rzemieślniczą m. Łodzi. „Szkoła Zawodowa" R. III. 1928/29. Str. 38.

Wachowski M. Postawa młodzieży wobec pracy zawodowej — strony dodatnie i ujemne. „Szkoła Zawodowa" R. IV. 1929/30. Str. 73 i 97.

Wieczorkiewicz T. Uspołecznienie naszej młodzieży. „Szkoła Zawodowa" R. I. 1926/7. Str. 195—200.

Wieluński Szczepan. Z dziedziny szkolnictwa górniczego. Szkolnictwo górnicze średnie i niższe w Belgii, Francji a u nas. Katowice 1929. Str. 61.

Wierciński Edmund. Teatr a szkoła dokształcająca zawodowa. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. I. 1933/4. Str. 77—79.

Wierciński Henryk. O pomoc dla młodzieży bezrobotnej. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. I. 1933/4. Str. 14—15.

— Przygotowanie młodzieży w dokształcających szkołach zawodowych dla fabryk napraw. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. I. 1933/4. Str. 46—47 i 70—73.

Wierciochowa D. O potrzebie świetlic dla młodzieży szkół dokształcających zawodowych. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. II. 1934/5. Str. 174.

Winiarski Wł. Notatki o uczniu tokarstwa metalowego w Warszawie. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. III. 1935/6. Str. 109 i 133.

Wiśniewska J. Stanowisko samorządów miejskich i terytorialnych wobec szkolnictwa zawodowego na Wołyniu. „Szkoła Zawodowa" R. IV. 1929/30. Str. 145.

— Znaczenie wychowawcze szkoły zawodowej. „Szkoła Zawodowa" R. IV. 1929/30. Str. 229.

Wodziański P. Higiena i bezpieczeństwo pracy na terenie szkoły dokształcającej zawodowej. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. I. 1933/4. Str. 126—131 i 143—146.

— Poradnie zawodowe a szkoła dokształcająca zawodowa. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. I. 1933/34. Str. 65—69.

— Szkoła dokształcająca zawodowa a rzeczywistość. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. I. 1933/34. Str. 9—11 i 25—27.

— Zagadnienie frekwencji uczniów w szkole dokształcającej zawodowej. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. II. 1934/5. Str. 5—9.

Wrzos K. Zagadnienie estetyki. „Szkoła Zawodowa" R. III. 1928/9. Str. 25.

Wścieklica B. O polski typ szkoły zawodowej. „Zrąb" 1932 i odbitka str. 30.

Zagadnienia wychowawcze w szkole zawodowej. Praca zbiorowa wydana staraniem Kuratorium Okr. Szkolnego Lwowskiego pod red. Dr K. Zagajewskiego. Lwów 1934. Str. IV+301.

DZIAŁ II. ZAGADNIENIA PROGRAMOWE.

Bagińska H. Na marginesie nauczania języka polskiego w żeńskich szkołach dokształcających zawodowych. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. III. 1935/6. Str. 82—84.

— O celowości przy nauczaniu języka polskiego w żeńskich dokształcających szkołach zawodowych. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. IV. 1936/7. Str. 152—155.

Bernacki L. Świetlica jako teren wychowawczy w szkołach dokształcających zawodowych. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. III. 1935/6. Str. 3—9.

Bogacki J. Kreślenie geometryczne jako przygotowanie do rysunku zawodowego. „Szkoła Zawodowa" R. VII. 1932. Str. 38.

— Warsztat rzemieślniczy w świetle nauki organizacji. „Szkoła Zawod." R. VIII. 1933. Str. 1.

Bubniak M. O należyte traktowanie przedmiotu nauczania. Organizacja warsztatu. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. IV. 1936/7. Str. 25—27.

— O programie rachunków w szkole dokształcającej zawodowej dla zawodów mieszanych. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. II. 1934/5. Str. 70—73.

— O realniejszy program rachunków w szkołach dokształcających zawodowych. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. III. 1935/6. Str. 181—185.

Bujno J. Nauczanie języka polskiego w szkole dokształcającej zawodowej. „Głos Warszawski" Nr 7 (88) z marca 1937. Str. 208—209.

— i **Masłowski St.** Próba rozwiązania problemu nauczania języka polskiego w szkole do-

kształcającej zawodowej. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. IV. 1936/7. Str. 73, 114, 155 i 186.
— Sprawa języka polskiego. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. I. 1933/4. Str. 87—88.
Chałasiński J. Nauka obywatelstwa w szkole zawodowej. „Szkoła Zawodowa" R. I. 1926/7. Str. 156 i 179.
Cyran W. O wychowaniu społeczno-obywatelskim w szkole dokształcającej zawodowej. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. II. 1934/5. Str. 35, 73 i 99.
Cywiński Wł. Nauka o zawodzie w klasach metalowych. „Szkoła Zawodowa" R. V. 1930/31. Str. 179.
— O sposobie nauczania w małych szkołach dokształcających zawodowych. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. I. 1933/34. Str. 95 i 111.
— Organizacja warsztatu i pracy warsztatowej oraz organizacja handlowa przedsiębiorstwa. „Szkoła Zawodowa" R. X. 1935. Str. 13 i 49.
— Program szczegółowy z fizyki przemysłowej w klasach metalowych. „Szkoła Zawodowa" R. V. 1930/31. Str. 206.
— Uwagi dotyczące nauczania i ujęcia materiału naukowego w mniejszych szkołach zawodowych dokształcających z klasami o różnych zawodach. „Szkoła Zawodowa" R. VIII. 1933. Str. 186. R. IX. 1934. Str. 14, 25, 63 i 115.
Czech J. W sprawie nauki języka polskiego w szkołach handlowych. „Szkoła Zawodowa" R. II. 1927/28. Str. 38.
Dziekoński C. Problem księgowości w szkołach przemysłowych, rzemieślniczych i dokształcających zawodowych. „Szkoła Zawodowa" R. VIII. 1933. Str. 85, 104 i 136.
Gałczyński W. O potrzebie lekarza w szkołach dokształcających zawodowych. „Szkoła Zawodowa" R. IX. 1934. Str. 126.
— O wprowadzenie gimnastyki wyrównawczej w szkołach dokształcających zawodowych. „Szkoła Zawodowa" R. IX. 1934. Str. 137.
— Przyczynek do nauki higieny w szkołach dokształcających zawodowych. „Szkoła Zawodowa" R. IX. 1934. Str. 179.
Godlewski Z. Zagadnienia programowe z nauki maszynoznawstwa i ich realizacja w szkołach zawodowych dokształcających w Warszawie. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. IV. 1936/7. Str. 115.
Hanas Fr. Próba usprawnienia nauki w szkole dokształcającej zawodowej. „Szkoła Zawodowa" R. VII. 1932. Str. 11.
Jeleń A. Fizyka przemysłowa jako szkoła pracy. „Szkoła Zawodowa" R. VI. 1931/2. Str. 92.
— Fizyka przemysłowa i jej znaczenie dla rzemiosła. „Szkoła Zaw." R. VI. 1931/2. Str. 59.
Klee T. Podstawy budowy programów nauczania w dokształcających szkołach zawodowych w Niemczech. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. II. 1934/5. Str. 237.
Kłosowski Wł. Czytanka w dokształcających szkołach przemysłowych. „Szkoła Zawodowa" R. II. 1927/8. Str. 105 i 128.
— O konieczności uczciwej kalkulacji. „Szkoła Zawodowa" R. VII. 1932. Str. 8.
Kozłowski T. Ćwiczenia warsztatowe w szkołach dokształcających zawodowych. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. II. 1934/5. Str. 122.
— Organizacja warsztatu i pracy warsztatowej. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. II. 1934/35. Str. 64.
Krąkowski L. i **Małecki J.** Kreślenia geometryczne z tablicami rysunkowymi. „Szkoła Zawodowa" R. III. 1928/9. Str. 106.
— Kreślenia rzutowe. „Szkoła Zawodowa" R. IV. 1929/30. Str. 6 i 29.
Kwiatkowski St. Programy nauczania w szkołach dokształcających zawodowych w Czechosłowacji. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. III. 1935/6. Str. 65.
— Programy nauczania w szkołach dokształcających zawodowych w Szwecji, Szwajcarii. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. III. 1935/6. Str. 114.
— Założenia organizacyjne, pedagogiczne i programowe szkół dokształcających zawodowych w Monachium. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. III. 1935/6. Str. 39.
Laskowski J. Rysunki zawodowe dla krawców. „Szkoła Zawodowa" R. VI. 1931/2. Str. 33, 111, 152, 182 i 201. R. VII. 1932. Str. 75. R. VIII. 1933. Str. 11, 32, 65, 88, 115 i 134.
Lorkiewicz Cz. Rozkład materiału naukowego z materiałoznawstwa w zawodzie piekarskim dla klasy II szkoły dokształcającej zawodowej w Poznaniu. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. IV. 1936/7. Str. 34.
M. S. O znaczeniu nauki gospodarstwa domowego. „Szkoła Zawodowa" R. V. 1930/31. Str. 63.
Majchrzak T. (Pogadanki o higienie). „Szkoła Zawodowa" R. V. 1930/31. Str. 11, 36, 52, 82, 108, 127, 145, 177, 201 i 223.
— W sprawie programu nauki higieny. „Szkoła Zawodowa" R. IV. 1929/30. Str. 181, 201 i 222.

Malinowski St. Dawne, a dzisiejsze metody nauczania rysunków. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. I. 1933/4. Str. 53—56.
— Rola nauczyciela rysunków jako wychowawcy i przewodnika młodzieży. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. I. 1933/4. Str. 37—39.
Małecki J. Obliczenie kosztów własnych jednej godziny maszynowej. „Szkoła Zawodowa" R. III. 1928/29. Str. 86.
Mezer de K. O nauczaniu rachunków w szkołach dokształcających zawodowych. „Szkoła Zawodowa" R. III. 1928/29. Str. 202 i 225.
— Wykaz podręczników i dzieł pomocniczych dla nauczycieli szkół dokształcających zawodowych. „Szkoła Zawodowa" R. III. 1928/9. Str. 19 i 45.
Mielczarek Wl. Model zasadniczy czyli pierwotny (w nauce rysunków). „Szkoła Zawodowa" R. V. 1930/31. Str. 14, 38, 61, 92, 112 i 217.
— Program materiału naukowego w rysunku technicznym dla klas szewskich. „Szkoła Zawodowa" R. IV. 1929/30. Str. 131, 204 i 227.
— Rysunek siodlarski. „Szkoła Zawodowa" R. VI. 1931/32. Str. 154 i 180.
— Rysunek siodlarski. Pomiary szorów na konia. „Szkoła Zawodowa" R. VII. 1932. Str. 14.
— Rysunki zawodowe dla siodlarzy. „Szkoła Zawodowa" R. VIII. 1933. Str. 35, 67, 116, 135 i 163. R. IX. 1934. Str. 19.
Ober Fr. Nauka technologii w klasach o różnych zawodach. „Szkoła Zawodowa" R. X. 1935. Str. 61—66.
— Nauka o materiałach — chemia rzemieślnicza. „Szkoła Zawodowa" R. III. 1928/29. Str. 30, 55, 83, 102 i 133.
— O nauczaniu chemii zawodowej. „Szkoła Zawodowa" R. II. 1927/8. Str. 33.
— Zasady rysunku technicznego. „Szkoła Zawodowa" R. V. 1930/31. Str. 49 i 104.
Okraszewski A. Materiałoznawstwo dla szkół rzeźniczo-wędliniarskich. „Szkoła Zawodowa" R. VI. 1931/32. Str. 114, 145, 174 i 192.
— Program towaroznawstwa w zawodzie rzeźniczo-wędliniarskim. „Szkoła Zawodowa" R. 1930/31. Str. 208.
Orłow M. Nauczyciel fachowiec. „Szkoła Zawodowa" R. VIII. 1933. Str. 113.
— O nauczaniu materiałoznawstwa i chemii. „Szkoła Zawodowa" R. V. 1930/31. Str. 219.
Pawłowski Z. Fizyka przemysłowa i jej znaczenie dla rzemiosła. „Szkoła Zawodowa" R. VI. 1931/32. Str. 7.
Porębski E. Kilka uwag o nauczaniu przedmiotów zawodowych. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. III. 1935/36. Str. 27 i 51.
— Nauczanie języka polskiego w szkołach dokształcających zawodowych. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. I. 1933/34. Str. 17—23.
Przybylski C. Współczesne metody nauczania i praca wychowawcza w dokształcającej szkole kupieckiej. „Szkoła Zawodowa" R. IX. 1934. Str. 172.
Rydlewski M. O programach dla dokształcających szkół przemysłowych. „Szkoła Zawodowa" R. I. 1926/7. Str. 51, 73 i 121.
S. O wytycznych do programów szkół dokształcających zawodowych. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. IV. 1936/7. Str. 194—198.
S. J. O życiowość programów. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa". R. IV. 1936/7. Str. 8—12.
Sarad W. Podziałka w rysunku zawodowym. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. III. 1935/6. Str. 126 i 150.
Skowron St. Nauka o obywatelstwie w dokształcających szkołach zawodowych. „Szkoła Zawodowa" R. II. 1927/8. Str. 145.
Słomczyński J. Uwagi w sprawie języka polskiego w szkole zawodowej dokształcającej. „Szkoła Zawodowa" R. VIII. 1933. Str. 160.
Stefański St. Wyniki badań nad słownictwem młodzieży w jednoklasowej szkole zawodowej dokształcającej. „Szkoła Zawodowa" R. VIII. 1933. Str. 122.
Szulkin M. Kilka uwag w sprawie nauczania języka polskiego w szkołach dokształcających zawodowych i znaczenia bibliotek szkolnych. „Szkoła Zawodowa" R. VII. 1932. Str. 74.
Szwarc K. Rola języka polskiego w szkole dokształcającej zawodowej. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. II. 1934/35. Str. 93, 130, 143, 170 i 204.
Świetliczko St. Zagadnienie wychowawcze w ujęciu programu. „Szkoła Zawodowa" R. VI. 1931/32. Str. 189.
Tatoń A. Z zagadnień programowych szkoły dokształcającej zawodowej handlowej. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. II. 1934/35. Str. 20—24.
Uklejewski L. Kilka uwag o nauczaniu kalkulacji warsztatowej w mniejszych szkołach dokształcających z klasami o różnych zawodach. „Szkoła Zawodowa" R. IX. 1934. Str. 197.
Weyberg Wł. Zagadnienia programowe nauki materiałoznawstwa w szkole dokształcającej zawodowej działu metalowego. „Szkoła Dokszt. Zawodowa". R. IV. 1936/7. Str. 188.

Wieczorkiewicz T. Nauka rysunków w klasach graficznych. „Szkoła Zawodowa" R. VI. 1931/32. Str. 31.
— Pogadanki z dziedziny higieny. „Szkoła Zawodowa" R. III. 1928/9. Str. 169, 205 i 232.
— Pogadanki z dziedziny higieny. „Szkoła Zawodowa" R. IV. 1929/30. Str. 64, 109 i 154.
— Rysunki zawodowe klas mieszanych grup zdobniczych. „Szkoła Zawodowa" R. II. 1927/8. Str. 109 i 124.
— W kwestii nauczania liternictwa w szkołach zawodowych. „Szkoła Zawodowa" R. VII. 1932. Str. 53.
Wojciechowski R. Kilka uwag o nauczaniu języka polskiego w szkołach dokształcających zawodowych. „Szkoła Zawodowa" R. IX. 1934. Str. 35 i 69.
Wojtaszewski J. W sprawie programów dla szkół zawodowych dokształcających. „Szkoła Zawodowa" R. V. 1930/31. Str. 182.
Wojtowiczowa H. Parę słów o programie języka polskiego w szkołach dokształcających handlowych. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. III. 1935/36. Str. 112 i 136.
Wodziański P. Nauka fizyki technicznej w szkole dokształcającej zawodowej. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. II. 1934/35. Str. 67.
— Nauka rachunków w szkole dokształcającej zawodowej. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. II. 1934/5. Str. 30.
— Program nauki rachunków dla szkół metalowych. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. II. 1934/5. Str. 97.
Zawadzki M. Założenie ekonomiczno-społeczne w ujęciu wytycznych do programów szkół zawodowych dokształcających. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. IV. 1936/7. Str. 174—180.

DZIAŁ III. Z DZIAŁALNOŚCI SZKÓŁ DOKSZTAŁCAJĄCYCH ZAWODOWYCH W KRAJU I ZA GRANICĄ.

B.(ardach) A. Stuletni rozwój szkolnictwa dokształcającego zawodowego w Anglii. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. III. 1935/36. Str. 138—139.
Bijasiewicz J. Szkolnictwo elektrotechniczne dokształcające na terenie miasta Sosnowca. „Szkoła Zawodowa" R. VI. 1931/2. Str. 38.
Bubniak M. Po obniżce uposażeń nauczycieli kontraktowych szkół dokształcających zawodowych. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. IV. 1936/37. Str. 119—121.
Buczakowska St. Z życia szkół zawodowych dokształcających w Kaliszu. „Szkoła Zawodowa" R. VIII. 1933. Str. 164.
Charszewski A. Szkolnictwo dokształcające zawodowe w Warszawie. „Głos Warszawski" nr 7 (88) z marca 1937 r. Str. 204—208.
Chroboczek J. Nieco ze szkolnictwa zawodowego w Czechosłowacji. „Szkoła Zawodowa" R. VI. 1931/2. Str. 119.
— Szkoły zawodowe w Czechosłowacji. „Szkoła Zawodowa" R. VI. 1931/2. Str. 202.
Dziesięciolecie Publicznej Szkoły Dokształcającej Zawodowej w Poznaniu. „Szkoła Zawodowa" R. V. 1930/31. Str. 18.
Jaroszewski K. Działalność Publicznej Szkoły Dokształcającej Zawodowej w Poznaniu. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. IV. 1936/7. Str. 74.
— Problem klas średnich a oświata zawodowa. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. IV. 1936/7. Str. 97, 147 i 181.
Krasuska-Bużycka J. Przysposobienie zawodowe młodzieży we Francji. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. III. 1935/6. Str. 9 i 43.
Królikowski D. Nieco statystyki ze szkolnictwa zawodowego w Czechosłowacji. „Szkoła Zawodowa" R. V. 1930/31. Str. 114.
— Reforma szkolnictwa zawodowego w Czechosłowacji. „Szkoła Zawodowa" R. IV. 1929/30. Str. 211. R. V. 1930/31. Str. 199.
— Szkolnictwo przemysłowe w Czechosłowacji. „Szkoła Zawodowa" R. IV. 1929/30. Str. 182.
— Szkoły przemysłowe dokształcające w Wiedniu. „Szkoła Zawodowa" R. V. 1930/31. Str. 59.
— Szkolnictwo zawodowe w Czechosłowacji. „Szkoła Zawodowa" R. IV. 1929/30. Str. 159.
— Szkoły zawodowe w niektórych miastach Niemiec. „Szkoła Zawodowa" R. V. 1930/1. Str 101 i 132.
Kwiatkowski St. Nasze aktualne zadania. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. I. 1933/4. Str. 85.
— Nauczyciel szkoły dokształcającej zawodowej w Czechosłowacji. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. I. 1933/4. Str. 139.
Łopatyński J. Dziesięcioletnia rocznica istnienia Publicznej Dokształcającej Szkoły Zawodowej w Tarnopolu. „Szkoła Zawodowa" R. V. 1930/31. Str. 55.
Matula W. Szkoły przemysłu skórnego w Łodzi. „Szkoła Zawodowa" R. V. 1930/31. Str. 210.

Mazurkiewicz T. Szkolnictwo zawodowe m. Lwowa. „Szkoła Zawodowa" R. V. 1930/1. Str. 41.
Michałkiewicz P. Miejska Szkoła Dokształcająca Zawodowa dla elektryków w Łodzi. „Szkoła Zawodowa" R. IV. 1929/30. Str. 206.
— Z życia Szkoły Zawodowej dla elektryków w Łodzi. „Szkoła Zawodowa" R. VIII. 1933. Str. 139.
N. Publiczne szkoły dokształcające zawodowe w Warszawie w r. 1932/3. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. I. 1933/4. Str. 43—45.
Papis K. Dziesięć lat pracy w dokształcającej szkole zawodowej dla stolarzy w Łodzi. „Szkoła Zawodowa" R. IX. 194. Str. 42.
Projekt reorganizacji szkolnictwa dokształcającego zawodowego w woj. Śląskim. „Szkoła Zawodowa" R. IV. 1929/30. Str. 67.
Rydlewski M. Szkoły zawodowe w Szwecji. „Szkoła Zaw." R. I. 1926/7. Str. 147. 175 i 238.
R.(yngmanowa) J. Tendencje rozwojowe szkolnictwa dokształcającego zawodowego za granicą. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. III. 1935/6. Str. 62—65.
Ryś. Echa wystawy prac uczniów szkół dokształcających zawodowych w Warszawie. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. 1933/4. Str. 48—49.
Sieg E. Ognisko młodzieży rękodzielniczej Dokształcającej Szkoły Przemysłowej w Królewskiej Hucie. „Szkoła Zawodowa" R. III. 1928/9. Str. 16.
Słomczyński J. Na temat tych, którzy opuszczają szkołę. „Szkoła Zawodowa" R. VIII. 1933. Str. 138—139.
Szkoły dokształcające zawodowe m. Krakowa. „Szkoła Zawodowa" R. V. 1930/31. Str. 76.
Szkoły dokształcające zawodowe w Warszawie. „Szkoła Zawodowa" R. IV. 1930/31. Str. 228.
Szkolnictwo zawodowe (i dokszt.) m. Katowic. „Szkoła Zawodowa" R. 1929/30. Str. 156.
(Z). Szkolnictwo zawod. (dokszt.) w Niemczech. „Szkoła Zaw." R. VI. 1931/2. Str. 204—206.
T. A. Szkoła zawodowa dokształcająca w nowym państwie niemieckim. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. II. 1934/5. Str. 77—78.
Ulatowski St. Szkolnictwo zawodowe w Stanach Zjednoczonych. „Szkoła Zawodowa" R. II. 1927/8. Str. 161.
W. Z życia Dokszt. Szkoły Przemysłowej w Bydgoszczy. „Szkoła Zaw." R. II. 1927/8. Str. 46.
Weiman N. Ognisko młodzieży Dokształcającej Szkoły Przemysłowej w Bydgoszczy. „Szkoła Zawodowa" R. III. 1928/9. Str. 66.
Wojtaszewski J. Miejska Szkoła Zawodowa Dokształcająca w Kaliszu. „Szkoła Zawodowa" R. IV. 1929/30. Str. 179.
Wojtowiczowa H. Organizacja i program szkół dokształcających handlowych w Monachium. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. III. 1935/6. Str. 185 i 234.
— Ze szkolnictwa za granicą. Niemcy. „Szkoła Dokszt. Zaw." R. IV. 1936/7. Str. 35—37.
— Szkoły dokształcające zawodowe w Monachium. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. IV. 1936/7. Str. 109—113.
— Żeńskie szkoły dokształcające zawodowe w Niemczech. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. III. 1935/6. Str. 164 i 188.
Współpraca koła mistrzowskiego ze szkołą Dokształcającą Zawodową Nr 1 w Inowrocławiu. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. IV. 1936/7. Str. 119.
Wyszomirski K. Ludowe szkoły gospodarcze w Czechosłowacji. „Szkoła Dokształcająca Zawodowa" R. IV. 1936/7. Str. 70—73.
Z. P. Szkolnictwo dokształcające przemysłowe na Śląsku. „Szkoła Zaw." R. II. 1928/9. Str. 235.

Michał Szulkin

REDAKTOR: STANISŁAW KWIATKOWSKI

WYDAWCA W IMIENIU ZWIĄZKU NAUCZYCIELSTWA POLSKIEGO
STANISŁAW KWIATKOWSKI

SZKOŁA DOKSZTAŁCAJĄCA ZAWODOWA

MIESIĘCZNIK

ORGAN SEKCJI SZKOLNICTWA DOKSZTAŁCAJĄCEGO ZW. NAUCZ. POL.

SPIS RZECZY ZA ROK SZKOLNY 1937/38

ARTYKUŁY

PRZEGLĄD WYDAWNICTW

DZIAŁ ORGANIZACYJNY

WYDZIAŁ WYDAWNICZY
ZWIĄZKU NAUCZYCIELSTWA POLSKIEGO

zawiadamia, że ma jeszcze na składzie
oprawne i nieoprawne roczniki poniżej wyszczególnionych czasopism:

Tytuł pisma	Roczniki oprawne:	Roczniki nieoprawne:
Głos Nauczycielski, tygodnik . . .	1924, 1925, 1926, 1927, 1928, 1933/34, 34/35, 35/36, 36/37.	1933/4, 34/5, 35/6, 36/7.
Ogniwo, dwutygodnik[1])	1933/4, 34/5.	1928. 1929, 1932, 1933, 1933/34, 34/35.
Szkoła Specjalna, kwartalnik . . .	1924/5, 25/6, 26/7, 27/8, 28/9, 29/30, 30/1, 31/2, 33/4, 34/5, 35/6, 36/7.	1930/1, 31/2, 32/3, 33/4. 1934/5, 35/6, 36/7.
Miesięczniki:		
Gimnazjum	1933/4, 34/5, 35/6, 36/7.	1933/4, 34/5, 35/6, 36/7.
Miesięcznik Literatury i Sztuki[2])	1934/5, 35/6.	1934/5.
Polskie Archiwum Psychologii . .	1933/4, 34/5, 35/6, 36/7.	1926/7, 27/8, 1930, 1931, 1932, 1933/4, 35/6, 36/7.
Poradnik Językowy	1935/6, 1936/7.	1935, 1935/6, 1936/7.
Praca Szkolna	1925, 1931, 1932, 1932/3, 33/4, 35/6, 36/7.	1933/34, 35/36, 1936/7.
Praca w Klasach Łączonych . . .	1933/4, 34/5, 35/6, 36/7.	1933/34, 35/36, 1936/7.
Przewodnik Pracy Społecznej . . .	1934/35, 35/36, 36/37.	1933/4, 34/5, 35/6, 36/7.
Przedszkole	1933/34, 34/5, 35/6, 36/7.	1933/4, 1935/6, 1936/7.
Ruch Pedagogiczny	1933/34, 1935/36, 36/7.	1923, 1926, 1933, 1933/4, 1934/35, 35/6, 36/7.
Rysunek i Zajęcia Praktyczne . .	1933/4, 34/5, 35/6, 36/7.	1933/4. 34/5. 35/6, 36/7.
Śpiew w Szkole	1933/4, 34/5, 35/6, 36/7.	1933/4, 34/5. 35/6, 36/7.
Szkoła Dokształcająca Zawodowa	1933/4, 34/5, 1935/6, 36/7.	1933/4, 34/5, 35/6, 36/7.
Szkolnictwo Zawodowe	1935/6, 1936/7.	1935/6, 1936/7.
Szkoła Rolnicza	1936/7.	1936/7.
Wychowanie Fizyczne w Szkole .	1933/4, 34/5, 35/6, 36/7.	1933/4, 34/5, 35/6, 36/7.
Teatr w Szkole	1935/6, 1936/7.	1935/36, 1936/37.
Polska Oświata Pozaszkolna[3]) . .	1925, 1926, 1927, 1928, 1930, 1931, 1932, 1933, 1933/4.	1925, 1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1933/4.
Muzyka w Szkole[5])	nie ma	1932/3.

Cena 1 rocznika oprawnego — dla Członków Związku N. P. z przesyłką zł 5.—
Cena 1 „ nieoprawnego „ „ „ „ „ „ „ zł 4.—

Przy odbiorze przynajmniej 2-ch roczników dajemy 20% rabatu.

Zamówienia uskutecznia odwrotnie Wydział Wydawniczy Z. N. P., Warszawa, ul. Smulikowskiego 4 — po otrzymaniu pieniędzy, które wpłacać należy na konto w P. K. O. — nr. 6880. Właściciel konta: Związek Nauczycielstwa Polskiego, Zarząd Główny — Warszawa.

---

[1]) Nie wychodzi od 1.IX.1935. [2]) Nie wychodzi od 1.IX.1936. [3]) Nie wychodzi od 1.IX.1933.